

Seksualna viktimizacija djece - analiza hrvatskih spoznaja

Cikojević, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:671104>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Seksualna viktimizacija djece – analiza hrvatskih spoznaja

Karla Cikojević

Zagreb, rujan 2019. godine

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Seksualna viktimizacija djece – analiza hrvatskih spoznaja

Ime i prezime studenta:

Karla Cikojević

Ime i prezime mentora:

prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Zagreb, rujan 2019. godine

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad Seksualna viktimizacija djece – analiza hrvatskih spoznaja i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Karla Cikojević

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2019.

Seksualna viktimizacija djece – analiza hrvatskih spoznaja

Karla Cikojević

Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Socijalna pedagogija / Odrasli

Sažetak

Seksualna viktimizacija djece vrlo je raširen nacionalni i globalni problem. Za kreiranje učinkovitih politika suzbijanja ovoga problema neophodno je postojanje znanstveno utemeljenih spoznaja. Cilj istraživanja ovog rada je stjecanje uvida u kvantitetu (broja objavljenih radova) i kvalitetu (vrsta objavljenih radova i stečene spoznaje) interesa hrvatskih znanstvenika za problem seksualne viktimizacije djece kroz analizu radova objavljenih na portalu znanstvenih časopisa „Hrčak“ i portalu „Hrvatska znanstvena bibliografija“ (CROSBİ). Analizirana su 44 rada objavljena u razdoblju od 1995. do 2016. godine, što govori o prosječnom objavljivanju 2 rada godišnje (s tim da nisu svi analizirani radovi isključivo fokusirani na seksualnu viktimizaciju djece). Najveći broj radova bavi se društvenom reakcijom prema počinitelju ili žrtvi. Najzastupljeniji su pregledni radovi. U istraživanjima dominira kvantitativni pristup, najčešće je korišten prigodni uzorak djece i stručnjaka. Rezultati govore o stavovima stručnjaka prema seksualnoj viktimizaciji djece te o njihovom interesu za dodatno obrazovanje u ovom području. Također, utvrđeno je kako je seksualno nasilje najmanje zastupljeno nasilje, dok rezultati o spolnim razlikama u incidenciji nisu jednoznačni. Provedena analiza ukazuje na potrebu provođenja daljnjih sveobuhvatnih istraživanja problema seksualne viktimizacije djece uz korištenje mješovitog pristupa kako bi se stekao detaljniji uvid u opseg i dinamiku seksualne viktimizacije djece u Hrvatskoj. Takve spoznaje onda mogu poslužiti kao osnova za osmišljavanje učinkovite politike suzbijanja ovoga problema.

Ključne riječi: seksualna viktimizacija djece, analiza znanstvene periodike, Hrvatska

Sexual victimization of children – analysis of Croatian knowledge

Karla Cikojević

Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Social pedagogy / Adults

Summary

Sexual victimization of children is a widespread national and global problem. To create effective policies to combat this problem, there is a need for science-based knowledge. The aim of this paper is to carry out on quantum (number of published works) and quality (the type of published works) on current Croatian findings about sexual victimization of children by the method of analyzing published papers on scientific online sources such as «Hrčak» and «Croatian scientific bibliography» (CROSBI). A number of 44 papers published in the period from 1995 to 2016 was analyzed, which tells about the average publication of 2 works per year (with that that not all the analyzed papers focus exclusively on sexual victimization of children). The analysis showed that the authors mostly wrote about the social reaction to the perpetrator or victim. The most frequently used are the review papers. In the analysis of published papers, quantitative approach dominates and the most commonly used sample is an appropriate sample of children and experts. The results show the attitudes of experts towards sexual victimization of children and their interest in further education in this area. It was also found that sexual violence is the least represented type of violence, while the results of gender differences in incidence are not unambiguous. The analysis of published papers suggests the need for further comprehensive research on sexual victimization issues using a mixed approach to gain more details about the extent and dynamics of sexual victimization of children in Croatia. Such insights can serve as a basis for designing an effective policy to counter this problem.

Key words: sexual victimization of children, analysis of scientific periodicals, Croatia

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1.1. Definiranje pojavnih oblika seksualne viktimizacije djece	2
1.2. Opseg problema seksualne viktimizacije djece	8
1.3. Obilježja djece, žrtvi seksualne viktimizacije.....	11
1.4. Obilježja počinitelja	14
2. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA	16
2.1. Cilj istraživanja	16
2.2. Uzorak	17
2.3. Instrument.....	19
2.4. Način prikupljanja i obrada podataka.....	21
3. Rezultati i diskusija.....	23
3.1. Opća obilježja analiziranih radova	23
3.2. Istraživački radovi.....	25
3.2.1. Znanstveni pristup i metoda znanstvenog istraživanja	25
3.2.2. Uzorak	26
3.2.3. Instrument	27
3.2.4. Ciljevi istraživačkih radova	27
3.2.5. Istraživačka pitanja i hipoteze.....	28
3.2.6. Zaključci	29
3.2.7. Preporuke.....	31
3.3. Pregledni radovi	32
3.3.1 Ciljevi	32
3.3.2 Zaključci	33
3.3.3 Preporuke.....	34
3.4. Stručni rad.....	36
3.4.1. Ciljevi	36

3.4.2. Zaključak.....	37
4. ZAKLJUČAK.....	38
5. Literatura	40
6. PRILOZI.....	46
Prilog 1 Popis analiziranih radova	46
Prilog 2 Autori radova	50
Prilog 3 Matične ustanove autora	51
Prilog 4 Ključne riječi znanstvenih radova	53

1. UVOD

Seksualna viktimizacija djece je važan nacionalni i globalni problem. Seksualna viktimizacija je krovni pojam koji obuhvaća razne pojavne oblike kao što je upoznavanje djece s pornografijom, dječja prostitucija, dječji seksualni turizam, zlostavljanje i seksualno iskorištavanje mobitelom, internetom i mnogim drugim pojavnim oblicima. Seksualno zlostavljanje ostavlja velike posljedice, a djeca su ranjiva skupina te je zato potrebno interdisciplinarno djelovati sa svrhom zaštite, sprječavanja i umanjivanja posljedica takvoga ponašanja. Pojavom novih tehnologija, odnosno globalizacijom dolazi do novih načina zlostavljanja koja zahtijevaju i novi pristup djelovanja u svrhu suzbijanja seksualnog zlostavljanja. Takav način stvara više prostora za manipulaciju jer su informacije o djeci dostupnije dok su počinitelji anonimni. Seksualni delikti spadaju među najteže oblike nasilja nad djecom pa bi zaštita djece od seksualnog nasilja trebala biti dugoročni prioritet. U Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine se to potvrđuje jer se spominje kako je seksualno nasilje i zlostavljanje po intenzitetu i dubini traumatizacije teže i po mentalno zdravlje pogubnije nego druge vrste zlostavljanja (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014). U zadnjem se izvješću o radu pravobraniteljice za djecu (2018) navodi kako je prema podacima MUP-a tijekom 2018. godine prijavljeno 626 kaznenih djela spolne naravi počinjenih na štetu djece, što je u odnosu na 2017. više za 6 kaznenih djela. Generalno se smatra kako je „tamna brojka“ kod ovih kaznenih djela velika pa se može pretpostaviti da je samo manji broj tih djela prijavljen i da treba uložiti dodatne napore kako bi počinitelji bili otkriveni, a djeca zaštićena. Osim utvrđivanja opsega problema, bitan preduvjet za osmišljavanje strategija i aktivnosti u području suzbijanja seksualne viktimizacije djece je analiza fenomenologije problema. Upravo zato je cilj ovog rada stjecanje uvida u hrvatske spoznaje o problemu seksualne viktimizacije djece kroz analizu hrvatske znanstvene periodike. Istraživanjem se analizira kvantiteta (broj objavljenih radova) i kvaliteta (vrsta objavljenih radova i stečene spoznaje) interesa znanstvenika i stručnjaka o problemu seksualne viktimizacije djece.

1.1. Definiranje pojavnih oblika seksualne viktimizacije djece

Definiranje pojava oblika važno je kako bi se jasno i sažeto objasnio pojam koji bi svima bio poznat, a time i bolje razumljiv. Svaka zajednica ima pravila kojima određuje ponašanje koje je društveno prihvatljivo i ono koje nije. Društveno neprihvatljiva ponašanja su sva ona ponašanja koja odstupaju od zakonskih propisa i društvenih normi te kao takva izazivaju društvenu reakciju s ciljem njegove zaštite. Seksualna viktimizacija djece obuhvaća ponašanja koja su zakonski regulirana jer se radi o djeci koja kao ranjiva skupina zahtijevaju dodatnu zaštitu na razini države. Postoje brojni međunarodni i regionalni dokumenti kojima se, između ostalog, štiti i elementarno osobno pravo djeteta od izloženosti pojedinim oblicima nasilja pa tako i seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja. Kod djeteta, s aspekta prava, važna je zakonska zaštita koja mora biti što šira i učinkovitija, ostavljajući mjesta za osiguravanje svih oblika zaštite djece. Što je pojam jasnije definiran, to će njegovo prepoznavanje u kontekstu kažnjivog i nekažnjivog ponašanja biti kvalitetnije. Uz to, dobro definirani pojmovi znače i preciznost djelovanja. Na primjer, određivanje zakonske dobi djeteta važno je kako bi se specificirala populacija koju zakon obuhvaća. Unatoč postojanju zakonskih definicija seksualno viktimizirane djece još uvijek nastaje zabuna oko korištenja različitih termina. Također, globalizacijom se pojavljuju novi pojmovi koje je potrebno definirati. Prema Vijeću Europe, ne postoje statistički podaci o razmjeru seksualnog zlostavljanja djece u Europi, međutim, poznato je da postoji velika neusklađenost između broja prijavljenih slučajeva i stvarnog broja slučajeva. Zaštita djece od nasilja, a posebno dugoročnog, trebao bi biti prioritet na globalnoj razini. Da bi se ostvarila međunarodna zaštita i djelovanje, potrebno je uskladiti terminologiju jer svaka zajednica ima određena pravila i zakone koji odgovaraju baš toj zajednici i koja je prilagođena uvjetima života, vremenu i području. Neki od primjera temeljnih međunarodnih, regionalnih i nacionalnih dokumenata kojima su definirani pojmovni oblici seksualne viktimizacije djece su:

- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji (NN-MU 5/02)
- Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (NN-MU 11/11)
- Kazneni zakon

Kao što je na početku navedeno, definiranje pojmova posebice predstavlja izazov kada se na razini različitih država koje imaju specifičnu kulturu i zakone treba donijeti odluka oko zajedničkih smjernica koje vode međunarodnom prikupljanju podataka, razvoju politike i zakonodavstva. Ujedinjeni narodi (u daljnjem tekstu: UN) broje 193 država članica. Svaka država članica ima svoje zakonodavstvo i upravo zbog važnosti za međunarodnim djelovanjem potrebna je usklađenost. Stoga je vrlo bitno da se dobro definiraju pojmovi kako bi se što bolje implementirale smjernice za postupanje u slučaju seksualnog nasilja i kako bi se što kvalitetnije pratilo postupanje u slučaju seksualnog nasilja. UN ima Odbor za prava djeteta koji se sastoji od 18 neovisnih stručnjaka i koji je zadužen za praćenje provedbe Konvencije o pravima djeteta. Povezano s tim, UN je na svojim stranicama objavio terminološki vodič za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (u daljnjem tekstu: Luksemburški vodič). To je skup smjernica koje se koriste za ujednačavanje termina u području seksualne viktimizacije djece. Sadrže skup pojmova koje stručnjaci i međunarodne agencije primjenjuju u svojem radu prilikom sprječavanja i suzbijanja seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Nastao je zbog nedostataka konsenzusa na međunarodnoj razini oko definiranja pojmova te globalnih napora prilikom prikupljanja podataka i identifikacije različitih modaliteta seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Stoga je bilo potrebno jasnije definirati terminologiju kako bi se osiguralo jače i dosljednije zagovaranje politike i zakona na svim jezicima diljem svijeta. Na inicijativu organizacije End Child Prostitution and Trafficking (u daljnjem tekstu: ECPAT), u rujnu 2014. uspostavljena je Radna skupina za međudjelovanje (IWG), koja obuhvaća predstavnike ključnih dionika. Osnovana je s ciljem donošenja odluka o tome koji će se termini koristiti za opisivanje različitih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Time je pokrenuta temeljita analiza i rasprava o terminologiji i definicijama koja je trajala godinu dana te je 28. siječnja 2016. godine u Luksemburgu kreirani vodič za korištenje terminologije seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja usvojen. U uvodnom dijelu navodi se da je za potrebe adekvatnog razumijevanja i korištenja istog, potrebno obratiti posebnu pozornost definiranju temeljnih pojmova: „dijete“ i „seksualna aktivnost“.

U Luksemburškom vodiču (IWGSEC, 2016) navedena je i važnost pružanja posebne pozornosti prilikom definiranja pojma „dijete“ za potrebe korištenja istog. Jedan od temeljnih

kriterija koji omogućuje preciznost definiranja je određivanje njegove ili njezine dobne granice. Ona je propisana zakonom i u mnogim zemljama postavljena je do 18 godine života. To je zakonski definirana dob u kojoj osoba postaje odrasla sa svim pravima i odgovornostima te dobi. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007) definira „dijete“ kao svaku osobu mlađu od 18 godina. Nekada dob pojma „dijete“ nije u skladu s drugim dobnim granicama, kao što je dob pristanka na brak, dob zakonske odgovornosti, dob maloljetnika, dob mlade osobe. Potrebno je posebno obratiti pozornost na to da su dobne granice različito definirane jer može doći do zabune. Na kraju, pojam je najbolje koristiti onako kako je zakonom propisano u pojedinim zemljama. U hrvatskom zakonodavstvu, točnije Zakonu o sudovima za mladež, stoji da je dijete osoba mlađa od 14 godina i nije zakonski odgovorna za svoja ponašanja. Maloljetna osoba je starija od 14, a mlađa od 18 godina, dok je punoljetna osoba starija od 18 godina. U spektru od djeteta do punoljetnika nalaze se potkategorije kao što je mlađi maloljetnik od 14 do 16 godina, stariji maloljetnik od 16 do 18 godina i mlađi punoljetnik od 18 do 21 godine. Prema Kaznenom zakonu, dob svojevrijednog stupanja u seksualni odnos definiran je od navršene 15. godine. No, dobrovoljni bludni ili spolni odnos s djetetom mlađim od 15 godina (a ne više od 14) kažnjiv je, osim ako razlika u dobi nije veća od tri godine. Dakle, seksualni se odnos među vršnjacima ne kažnjava. Republika Hrvatska je zakonski regulirala i definirala seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece.

Nadalje, pojam „seksualna aktivnost“ odnosi se na bilo koje pravo ili simulirano, eksplicitno ili neeksplicitno seksualno ponašanje ili akt seksualne prirode (IWGSEC, 2016). Izraz „seksualna aktivnost“ često se koristi unutar definicije seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece, no precizno značenje rijetko se definira. Ni Konvencija o pravima djeteta, niti njezin Fakultativni protokol o trgovanju djece, prostituciji djece i dječjoj pornografiji jasno ne definiraju pojam „seksualna aktivnost“. Nije relevantno je li prikazano ponašanje stvarno ili simulirano. Danas, nema sumnje da se svi oblici seksualnog ponašanja koji uključuju penetraciju trebaju uključiti u okvir „seksualne aktivnosti“. Kako bi se djecu zaštitilo od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, ključno je usredotočiti se na ona ponašanja koja štete seksualnom integritetu djeteta. Pojam "seksualne aktivnosti" uključuje eksplicitne i neeksplicitne seksualne aktivnosti koje uzrokuju takvu štetu. Upravo zbog teškoće definiranja pojmova na međunarodnoj razini svaki pojam je u Luksemburškom vodiču označen kako bi se upozorilo koliko je određeni pojam primjenjiv na globalnoj razini.

Dolje navedeni pojmovi definirani su prema Luksemburškom vodiču (IWGSEC, 2016).

Seksualno nasilje nad djecom

Prema Luksemburškom vodiču, (IWGSEC, 2016) seksualno nasilje nad djecom obuhvaća seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece i može se upotrijebiti kao krovni pojam koji zajednički upućuje na ove pojave. No, istodobno u ovom širem okviru postoje različite specifične manifestacije seksualnog nasilja nad djecom zbog čega je važno održati uski fokus kako bi se razvile precizne strategije zaštite i prevencije, kao i odgovori na pojedine slučajeve. Povezani pojam sa seksualnim nasiljem nad djecom je seksualni napad na djecu. Seksualni napad je definiran je kao akcija ili čin prisile osobe da se uključi u seksualnu aktivnost, a uključuje prisilni seksualni kontakt.

Seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje djeteta

Seksualno zlostavljanje djece definirano je kao „svaka seksualna aktivnost između djeteta i blisko srodne obitelji (incest) ili između djeteta i odrasle osobe ili starije djece izvan obitelji“. To uključuje izričitu silu ili prisilu i slučajeve u kojima se ne može dati suglasnost. UN je dao opću, vrlo široku definiciju seksualnog zlostavljanja (ne odnosi se na konsenzualnu seksualnu aktivnost između djece), koja se odnosi na „stvarni ili ugroženi fizički napad seksualne prirode, bilo silom ili pod nejednakim ili prisilnim uvjetima ". Također, definirano je i kao uključivanje u seksualne aktivnosti s djetetom u situacijama u kojima je dijete u ranjivom položaju što se posebice odnosi na dijete s intelektualnim i tjelesnim poteškoćama. Moć koju osoba nad djetetom ima može proizlaziti iz uspostavljanja odnosa povjerenja ili ovisnosti radi manipulacije djetetom da se bavi seksualnim aktivnostima. Seksualno zlostavljanje može uključivati seksualni direktni ili indirektni kontakt. U Konvenciji o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja ne opisuju se razlike između seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja. Međutim, važno je istaknuti da seksualno zlostavljanje djece ne zahtijeva element razmjene i može se dogoditi samo u svrhu seksualnog zadovoljavanja osobe koja je počinila djelo, dok se seksualno iskorištavanje djece može razlikovati temeljnim pojmom razmjene. Nedvojbeno je da se oba pojma mogu preklapati jer na primjer mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja djece uključuju i neku vrstu koristi za dijete ili razmjenu - često za osvajanje povjerenja ili osiguravanje tišine (poput malih darova, pažnje i privrženosti). Isto tako, ideja iskorištavanja je nedvojbeno primjenjiva na sve žrtve zlostavljanja u smislu iskorištavanja ranjivosti djeteta.

Povezani pojmovi sa seksualnim zlostavljanjem su: incest, silovanje, seksualno uznemiravanje, /online/ seksualno zlostavljanje, a sa seksualnim iskorištavanjem: /online/ seksualno iskorištavanje i seksualno iskorištavanje u komercijalne svrhe.

Incest se odnosi na seksualnu aktivnost između dviju osoba koje su u krvnom srodstvu, na primjer između braće i sestara ili roditelja i djeteta. Incest koji uključuje dijete predstavlja seksualno zlostavljanje.

Silovanje djeteta je seksualna aktivnost u kojem se osobu prisiljava (u ovom slučaju dijete) na seksualni čin protiv njezine ili njegove volje i uključuje uporabu fizičke sile ili nasilja. U nekim zemljama, zakon određuje da je silovanje samo onda kada uključuje silovanje ženske osobe, čineći ga tako diskriminirajućim na temelju spola. Stoga je važno da se pojam koristi u rodno neutralnom obliku.

Seksualno uznemiravanje djeteta odnosi se na čin uznemiravanja osobe govoreći joj ili čineći neugodno i neželjeno ponašanje. Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (u daljnjem tekstu: Istanbulska konvencija) definira seksualno uznemiravanje kao bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode s namjerom ili posljedicom kršenja dostojanstva osobe, posebno pri stvaranju zastrašujuće, neprijateljske, ponižavajuće ili uvredljive okolnosti. Važno je da to ponašanje osoba doživljava kao ponižavajuće i zastrašujuće. Na primjer, „neželjeni seksualni komentari" mogu biti primjer toga da osoba koja daje komentare ne mora nužno namjeravati kršiti dostojanstvo osobe, iako je to učinak koji drugu osobu dovodi u neugodnu poziciju.

/Online/ seksualno zlostavljanje djeteta može biti bilo koji oblik seksualnog zlostavljanja djece koji ima veze s mrežnim okruženjem. To su snimljeni videozapisi i audiozapisi seksualnog zlostavljanja, preneseni i dostupni /online/, bilo za osobnu upotrebu ili za dijeljenje s drugima. Svako ponovljeno gledanje i/ili dijeljenje takvog snimljenog materijala predstavlja novu povredu prava djeteta. Važno je, međutim, napomenuti da /online/ seksualno zlostavljanje djece nije samo po sebi novi i drukčiji oblik seksualnog zlostavljanja. Naprotiv, internet omogućuje raširenost različitih oblika seksualnog zlostavljanja djece i time ga čini dostupnijim osobama koje žele seksualno zlostavljati djecu. „Virtualno seksualno zlostavljanje djeteta" je termin koji je ponekad korišten kao sinonim za „/online/ seksualno zlostavljanje djece". Treba voditi računa da su to dva pojma koja imaju vrlo različita značenja. "Virtualan" se odnosi na /online/ umjetne ili digitalno stvorene slike djece uključene u

seksualne aktivnosti. Realnost takvih slika stvara iluziju da su djeca zapravo uključena, iako to nije slučaj. Izraz „/online/ seksualno zlostavljanje djece" postao je široko korišten izraz koji se odnosi i na seksualno zlostavljanje djece koju olakšavaju ICT i seksualno zlostavljanje djece koje je počinjeno negdje drugdje, a zatim se ponavlja dijeljenjem internetom, na primjer, kroz slike i videozapise.

/Online/ seksualno iskorištavanje djeteta je isto kao i /online/ seksualno zlostavljanje djeteta. Ono što je važno napomenuti je da se pojam „seksualno iskorištavanje djece na mreži" odnosi na korištenje interneta kao sredstva za seksualno iskorištavanje djece. Ovaj pojam može obuhvatiti i mamljenje, manipuliranje i prijetnju preko /online/ mreže. Također, internet služi i za traženje potencijalnih žrtava s ciljem seksualnog iskorištavanja.

1.2. Opseg problema seksualne viktimizacije djece

Svrha utvrđivanja prevalencije i incidencije seksualne viktimizacije djece je stjecanje uvida u zastupljenost problema. Također, dobivaju se informacije na kojima se temelje mjere intervencije i prevencije. Seksualno zlostavljanje djece važan je globalni problem koji donosi brojne kratkoročne i dugoročne posljedice. Seksualna viktimizacija djece ostavlja posljedice kako na tjelesno, seksualno, reproduktivno zdravlje tako i na mentalno zdravlje, te ih treba adekvatno adresirati na nacionalnoj i na globalnoj razini.

Svjetska zdravstvena organizacija (u daljnjem tekstu: WHO), 2002. godine objavila je izvješću o nasilju i zdravlju kao odgovor na problem seksualnog zlostavljanje djece i adolescenata (WHO, 2002). U njemu je navedeno kako je sistemskom i metaanalizom provedeno istraživanje o prevalenciji seksualnog zlostavljanja djece diljem svijeta, a dobivena je prevalencija među djevojčicama oko 20 % i među dječacima oko 8 %. Još jedna metaanaliza prevalencije seksualno zlostavljane djece u svijetu, (WHO, 2002), navodi da je oko 9 % djevojaka i 3 % dječaka bilo izloženo pokušaju ili je prisiljeno na seksualni odnos (oralni, vaginalni ili analni seks). Također, 13 % djevojaka i 6 % dječaka doživjelo je neki oblik seksualnog zlostavljanja. Podaci iz istraživanja nasilja nad djecom u devet zemalja s niskim i srednjim dohotkom, u kojem su ispitana djeca i mladi u dobi od 13 do 24 godina, pokazalo je da je za ispitanike u dobi od 18 do 24 godine, prevalencija bilo kojeg oblika seksualnog nasilja u djetinjstvu (0 - 17 godina) u rasponu od 4,4 % do 37,6 % kod djevojaka u Kambodži i Swazilandu. Ta je učestalost bila veća od 25 % u većini od devet zemalja. Za dječake, učestalost bilo kojeg oblika seksualnog nasilja u djetinjstvu (0 -18 godina) kretala se do 5,6 % u Kambodži, do 8,9 % u Zimbabveu i 21,2 % u Haitiju. Cjeloživotna prevalencija fizički prisiljenih spolnih odnosa među djevojčicama (0 - 18 godina) kretala se od niskih 1,5 % u Kambodži do visokih 17,5 % u Swazilandu. Za dječake se ta brojka kretala od 0,2 % u Kambodži do 7,6 % u Haitiju. Studija temeljena na trima nacionalnim telefonskim istraživanjima mladih (u dobi od 15 - 17 godina) iz Sjedinjenih Američkih Država (SAD) utvrdila je da je 26,6 % djevojčica i 5,1 % dječaka doživjelo seksualno zlostavljanje i seksualni napad do dobi od 17 godina (WHO, 2002).

BECAN studija (2018) istraživanje je o cjeloživotnoj i prošlogodišnjoj prevalenciji nasilja djece koja se provodila na području devet balkanskih zemalja: Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Grčke, Rumunjske, Srbije, Turske i Makedonije

(Nikolaidis, Petroulako, Zarokosta i sur., 2018). U kontekstu seksualnog nasilja rezultati su pokazali kako dječaci u Albaniji, Bosni Hercegovini, Makedoniji, Grčkoj, Rumunjskoj i Srbiji izvještavaju o višoj razini izloženosti seksualnom nasilju u usporedbi s djevojkama. Također, cjeloživotna prevalencija je bila najveća u Bosni i Hercegovini (18,6 %), a najniža u Rumunjskoj (3,6 %). Prošlogodišnja prevalencija je također bila najviša u Bosni i Hercegovini, a najniža u Rumunjskoj (Nikolaidis i sur., 2018).

U Hrvatskoj se u Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu (2018) navodi kako je prema podacima MUP-a tijekom 2018. godine prijavljeno 626 kaznenih djela spolne naravi počinjenih na štetu djece što je u odnosu na 2017. godinu 6 kaznenih djela više. Najviše je prijavljeno kaznenih djela spolne zlorabotrebte djeteta mlađeg od 15 godina (232) i upoznavanja djece s pornografijom (107). Po brojnosti slijede prijave kaznenih djela: iskorištavanje djece za pornografiju (65), zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina (48), bludne radnje (44), silovanje (33), spolno uznemiravanje (30), spolni odnošaj bez pristanka (25), spolna zlorabotrebta djeteta starijeg od 15 godina (16) i mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba (14.) Manji broj prijava odnosi se na kazneno djelo rodoskrvuća (6), iskorištavanja djece za pornografske predstave (4) i podvođenje djeteta (2). Ukupan broj prijavljenih djece-žrtve seksualnog nasilja u obitelji je 4 što je u odnosu na 2017. godinu nešto više jer su tada zabilježene dvije prijave. No, nažalost to i dalje nije realan broj stanja u društvu jer mnogi slučajevi se ne prijavljuju zbog nesklonosti da se nasilje prijavljuje. Također, u Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu (2017) navodi se kako je proteklih godinu dana nešto više od četvrtine djece bilo izloženo seksualnom sadržaju. Gotovo polovina djece bila je povremeno izložena seksualnim sadržajima putem televizije, filma, časopisa ili knjige. Na internetu trećina učestalih izlaganja seksualnim fotografijama dogodila se putem mobitela, računala, tableta ili drugog /online/ uređaja. U Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu 2018. godine ne navodi se učestalost izlaganja djece seksualnim fotografijama putem interneta, no navodi se kako neki roditelji, unatoč dobronamjernim preporukama i upozorenjima, smatraju da mogu bez ograničenja objavljivati na internetu slike svoje djece, ne mareći za posljedice. Djeca osoba koje su poznate u javnosti pritom su dodatno izložena jer javni mediji povremeno pokazuju veliko zanimanje za njih te je povećana mogućnost da će objaviti njihove fotografije smatrajući da su roditelji suglasni s takvom objavom. Time se ujedno povećava i rizik od zlorabotrebte takvih dječjih fotografija. U izvješću MUP-a za 2018. navodi se: „Tijekom 2018. godine putem on-line prijavnog mehanizma MUP-a RH ‘Red

Button', namijenjenog za prijavu seksualnog zlostavljanja djece putem interneta odnosno prijavu drugih oblika zlostavljanja djece, zaprimljeno je ukupno 97 prijava od kojih se 14 prijava odnosi na prijavu žrtve ili žrtvi poznate osobe dok su se 83 prijave odnosile na prijave različitih neprimjerenih sadržaja na internetu (Pravobraniteljica za djecu, 2018).

Podaci o broju prijavljenih osoba protiv spolnog iskorištavanja i zlostavljanja djeteta osoba, u razdoblju od 2013. do 2018. godine prikazani su u tablici 1.

Tablica 1. Prijavljene osobe protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta za razdoblje od 2013. do 2018. godine (Državni zavod za statistiku (2013), Državni zavod za statistiku (2014), Državni zavod za statistiku (2015), Državni zavod za statistiku (2016), Državni zavod za statistiku (2017), Državni zavod za statistiku (2018))

	Prijavljene osobe protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta						
Kaznena djela	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	Ukupno
Spolna zloupotreba djeteta mlađeg od 15 godina	194	258	220	210	186	111	1179
Spolna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina	3	2	/	1	1	3	10
Zadovoljavanje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina	41	83	69	41	19	15	268
Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	14	11	18	61	15	4	123
Podvođenje djeteta	32	7	3	13	13	5	68
Iskorištavanje djece za pornografiju	61	141	118	207	185	66	778

Iskorištavanje djece za pornografske predstave	3	/	/	5	1	1	10
Upoznavanje djece s pornografijom	24	19	43	110	71	25	290
Ukupno	372	521	476	638	491	230	2728

Iz podataka je razvidno kako je u posljednjih pet godina prijavljeno ukupno 2728 kaznenih djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta. Od ukupnog broja prijavljenih najviše je kaznenih djela spolne zloupotrebe djeteta mlađeg od petnaest godina (1179) i kaznenih djela iskorištavanja djece za pornografiju (778). Najmanje su prijavljena djela spolne zloporabe djeteta starijeg od petnaest godina (10) te djelo iskorištavanja djece za pornografske predstave (10).

1.3. Obilježja djece, žrtvi seksualne viktimizacije

Nužno je prepoznati obilježja djece žrtava seksualnog nasilja kako bi dobila potrebnu brigu i zaštitu. Najvidljivija obilježja su fizičke posljedice. O'Leary, Cooney i Easton (2010) su istraživanjem na 172 odraslih ispitanika koji su doživjeli seksualno zlostavljanje u djetinjstvu došli do rezultata da su najčešće tjelesne ozljede kod djece bile ogrebotine i masnice (16.3 %), ozljede genitalija ili rektuma (10 %) te je nekoliko ispitanika izjavilo i da im je počinitelj slomio kosti. Također, istraživanje je pokazalo kako je jedna od najčešćih strategija nošenja djece sa seksualnim zlostavljanjem samoozljeđivanje, pokušaj suicida i to u slučajevima kada je nasilje bilo opisano kao ozbiljno i trajno (Jackson i sur, 2015). Osim na fizičko, efekt seksualne viktimizacije očituje se i na mentalno zdravlje žrtava. Oko 70 % žrtava seksualne viktimizacije pati od internaliziranih poremećaja, depresije i anksioznosti (Amado, Arce i Herraiz, 2015). Buljan Flander i Čosić (2003) ističu kako je odgovor djeteta na traumu strah i anksioznost zbog čega se kod djece javljaju nesanica, smetnje spavanja, noćne more, dolazi do pojave psihosomatskih bolesti, izbjegavanja podražaja koji podsjećaju na zlostavljanje, distraktibilnosti, slabog apetita, iritabilnost, a može doći i do javljanja posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP-a). Kovčo (2000) navodi da s obzirom na to da

postoje različiti oblici seksualnog iskorištavanja djece postoje i određene razlike u obilježjima žrtve. Zloković i Dečman Dobrnjić (2008) ističu kako je spolno nasilje nad djecom najčešće u dobi između pete i devete godine života. To su godine ranog i srednjeg razvoja. U tom periodu dijete je ovisno o svojoj okolini i još uvijek je u fazi učenja i usvajanja po modelu odraslih čime je u većem riziku za manipulaciju. Djevojčice su češće žrtve spolnog zlostavljanja nego dječaci (Russell i 1988; prema Sladović Franz i Družić, 2000). Može se pretpostaviti da je „tamna brojka“ za dječake još uvijek velika jer su dječaci, a kasnije muškarci, manje spremni prijaviti seksualno zlostavljanje u djetinjstvu nego žene (Sladović Franz i Družić, 2000). Djeca obično otkrivaju zlostavljanje iz djetinjstva u ranoj adolescenciji (Doyle, 1995; prema Sladović Franz i Družić, 2000). U vrijeme predadolescencije i adolescencije djevojčice i dječaci su u podjednakom riziku da postanu žrtve spolnog zlostavljanja (Sladović Franz, 2001). Djevojčice su češće žrtve bliskih rođaka, roditelja, baka i djedova ili braće i sestara, dok su dječaci češće žrtve stranih osoba izvan obitelji (Doyle, 1995; prema Sladović Franz i Družić, 2000). Također, istraživanje je pokazalo kako kod mlađe seksualno zlostavljane djece postoji tendencija da je počinitelj seksualnog zlostavljanja češće član obitelji ili susjed, dok je kod starije seksualno zlostavljane djece češće riječ o ostalim poznatim osobama (Štimac, Profaca i Buljan Flander, 2015). Razotkrivanje seksualnog zlostavljanja djece u odrasloj dobi objašnjava se brojnim i različitim razlozima, uključujući nedostatak razumijevanja zlostavljajućeg aspekta događaja, emocionalne motive, amneziju te aktivno nastojanje djece da zaborave ili isključe pamćenje za zlostavljanje (Čorić, Buljan Flander i Štimac, 2009). Utjecaj i posljedice seksualnog zlostavljanja djece sve se više uvrštavaju u model posttraumatskog stresnog poremećaja (Gregurek i Klein 2000). Posljedice seksualnog zlostavljanja djeteta mogu se razvrstati u nekoliko kategorija (Sanderson, 2004): emocionalni, interpersonalni, bihevioralni, kognitivni, tjelesni i seksualni. Bauer (2006), navodi da je seksualno nasilje nad djecom moguće prepoznati u ponašanju djeteta kroz:

- odbijanje odlaska negdje i provođenja vremena s nekim
- neadekvatan način izražavanja osjećaja
- seksualni /acting-out/
- korištenje seksualnih termina ili novih termina za dijelove tijela u odnosu na vršnjake
- nelagodu i odbijanje uobičajene obiteljske pažnje

- različite probleme sa spavanjem (noćne more, spavanje uz svjetlo ili uz nekoga, nesanicu, agresivnost u ponašanju, mokrenje u krevet)
- sisanje prsta, uplašenost i promjene u ponašanju
- probleme u školi, nerado presvlačenje za tjelesni odgoj
- bijeg od kuće, izjave o seksualnim napadima od roditelja ili članova obitelji.

Yüce i sur. (1996; prema Johnson, 2015) ističu da seksualno zlostavljana djeca imaju manje bliskih prijatelja, više konflikata s roditeljima, više seksualnih partnera, raniju dob ulaska u spolne odnose te češće imaju nezaštićene spolne odnose u odnosu na adolescente koji nisu bili seksualno zlostavljani. Razlog manjeg broja bliskih prijatelja može biti zbog čestog povlačenja i osamljivanja što dovodi do slabijih socijalnih vještina i povezano s tim poteškoća u uspostavljanju i održavanju odnosa s vršnjacima. Osjećaj srama i krivnje kod djece zna nametnuti i sam zlostavljač zbog čega se djeca često osjećaju kao „roba s greškom“ što vodi do teškog razlikovanja emocionalne od seksualne reakcije, pretjerane seksualiziranosti, poremećaja spolne identifikacije, a može se javiti i promiskuitet ili fobično izbjegavanje seksualnih podražaja (Buljan Flander i Ćosić, 2003). Jedna od većih prepreka identificiranja seksualnog zlostavljanja je šutnja od strane žrtve koja se često javlja zbog srama ili straha kao i nespremnost ostalih članova obitelji žrtve ili socijalnog kruga da se suoči s istinom (Dulčić, 2001).

Također, Sladović Franz (2002) ističe da kako se dijete približava adolescenciji, vrsta simptoma ostaje ista, ali se oni pojačavaju u intenzitetu i trajanju uz sve više „vidljivog“ antisocijalnog ponašanja kao što su blaža kaznena djela, upotreba droga i alkohola, promiskuitetno ponašanje, bijeg od kuće na duže vrijeme, itd. Osim prepoznavanja obilježja žrtve, važno prepoznati situacije u kojima se seksualno nasilje događa i na koji način se ostvaruje prvi kontakt.

1.4. Obilježja počinitelja

Kada govorimo o počiniteljima seksualne viktimizacije djece, često mislimo na osobe s pedofilskim sklonostima. U medicinskoj literaturi, prema DSM V, pedofilija podrazumijeva seksualnu aktivnost sa prepubescentnim djetetom (uobičajena dob 13 godina ili mlađe djetete) (APA, 2014). No, važno je naglasiti kako nisu svi počinitelji seksualne viktimizacije djece pedofili. Seksualnog zlostavljanja ima i među maloljetnicima, no za osobe u kasnijoj adolescenciji nije određena jasna dobna granica za postavljanje dijagnoze pedofilije (Mužinić, 2010). Osobe kojima je dijagnosticirana pedofilija moraju biti starije od 16 godina i imati barem pet godina više od žrtve (APA, 2014).

Počinitelje seksualnih delikata može se kategorizirati u različite skupine. Stašević, Ropac i Cvjetko (2005) navode kako postoji jedna skupina ljudi koja na različite načine zlostavlja druge u svojoj okolini pa je seksualno zlostavljanje samo produžetak nasilničkog ponašanja, a drugu skupinu čine tzv. situacijski seksualni zlostavljači. Žrtve takvog zlostavljanja su slučajne i taj tip zlostavljača ima psihopatske osobine ličnosti. Također Stašević i sur. (2005) navode kako prema drugoj podjeli postoje seksualni zlostavljači koji preferiraju dječji uzrast.

I unutar grupe pedofila postoje karakteristike po kojima su međusobno slični ili različiti. Kako bi se što bolje razumjela obilježja i ponašanja pedofila, stvorene su i neke tipologije. Tako je Bartol (1995; prema Kovčo, 2000) razvio vrlo citiranu tipologiju obrazaca pedofilskog ponašanja. To su: fiksirani tip, regresivni tip, eksploativni tip i agresivni ili sadistički tip. Fiksirani ili nezreli tip nije sposoban razviti zreo odnos s odraslim vršnjacima i smatra se socijalno nezrelim i pasivnim. Do seksualnog kontakta dolazi tek nakon što počinitelj i djetete postanu dobri znanci. Prosječne je inteligencije, socijalne vještine su mu primjerene svakodnevnom funkcioniranju i često radi na nezahtjevnim poslovima. Regresivni tip preferira žrtve koje ne poznaje, nakon počinjenog delikta iskazuje žaljenje. U kasnijoj životnoj dobi se javlja želja za spoln odnos s djetetom koja proizlazi iz osjećaja muške neprimjerenosti i sumnje u sebe. Eksploativni pedofil žrtvu jedino vidi kao seksualni objekt. Ima dugu povijest antisocijalnog ili kriminalnog ponašanja, ponašanje mu je nepredvidivo, vrlo je impulzivan i razdražljiv. I agresivni tip pedofila viktimizira djecu iz agresivnih razloga. Ima dugu povijest antisocijalnog ponašanja i nemogućnosti prilagodbe svojoj okolini. Pri izboru žrtve daje prednost osobi svojega spola. U najvećem broju slučajevi agresivni

tipovi su oni koji otimaju i ubijaju svoje žrtve. Modly (2006) još navodi starački tip pedofila koji se javlja u starijoj godini života kao rezultat staračkih promjena ili posljedica dugotrajnog alkoholizma.

Istraživanja i službeni statistički podaci pokazuju da počinitelji najčešće imaju između 25 i 35 godina i da je u 94 – 97 % slučajeva riječ o muškarcima (Briere, 1992; prema Sladović, Družić, 2000), neovisno o tome je li žrtva dječak ili djevojčica. Počinitelj je češće osoba poznata djetetu. Istraživanja nisu pokazala socijalne ili demografske značajke (rasa, vjera, inteligencija, obrazovanje, zanimanje) po kojima se počinitelj razlikuje od opće populacije (Briere, 1992; prema Sladović, Družić, 2000). Kovčo (2000) navodi kako se, premda postoje mnoge varijacije u odnosu na dob počinitelja, prosječna dob osuđenih zlostavljača djece kreće između 36 i 40. Osim toga, autorica navodi kako stariji pedofili (preko 50 godina) traže nezrelu djecu (10-godišnjake ili mlađe), dok su mlađi pedofili (do 40 godina) skloniji djevojčicama u dobi od 12 do 15 godina.

2. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA

2.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je stjecanje uvida u kvantitetu (broja objavljenih radova) i kvalitetu (vrsta objavljenih radova i stečene spoznaje) interesa hrvatskih znanstvenika za problem seksualne viktimizacije djece kroz analizu radova objavljenih na Portalu znanstvenih časopisa Hrčak i portalu Hrvatska znanstvena bibliografija (CROSBI).

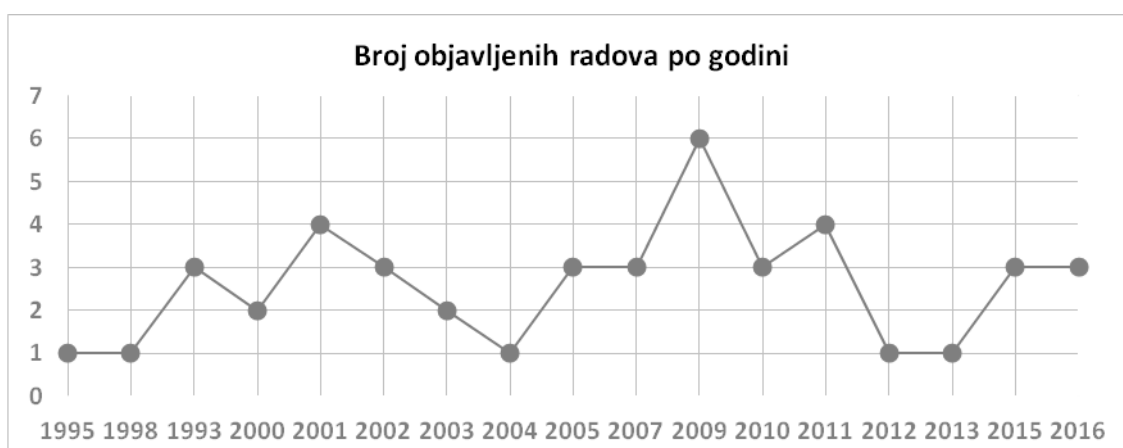
2.2. Uzorak

Uzorak ovog istraživanja čine 44 rada u kojima se analizira seksualna viktimizacija djece, odnosno seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje djece, objavljena u dvadeset četiri časopisa u razdoblju od 1995. do 2016. Popis radova koji čine uzorak nalaze se na kraju rada kao prilog (prilog 1).

Najviše radova objavljeno je u časopisu *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta* i u časopisu *Ljetopis socijalnog rada*, u svakom $N = 5$. Nakon njih slijede *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, *Policija i sigurnost*, *Suvremena psihologija* i *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, u svakom $N = 3$.

Najviše radova objavljeno je 2009. godine ($N = 6$). U tom periodu dolazi do velikog rasta broja društvenih mreža. Također, te godine stupa na snagu novelirani Kazneni zakon u kojem je pod skupinu seksualnih delikata počinjenog na štetu djeteta uvedeno i novo kazneno djelo: mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. zato ne čudi i povećanje broja radova povezanih s istraživanjem nasilja i njegovih posljedica putem interneta.

Graf 1. Broj objavljenih radova po godinama

Među autorima objavljenih radova pojavljuje se 55 osoba. Imena svih autora s frekvencijom njihova pojavljivanja navedena su u prilogu (prilog 2). Među njima kao najčešći autori analiziranih radova ističu se Buljan Flander ($N = 6$) i Sladović Franz ($N = 6$). Broj

autora pojedinog rada kreće se od najmanje jedne do najviše tri osobe, a u najvećem su broju slučajeva (52,3 %) rad pisali samostalno. Analizom zastupljenosti muških i ženskih autora analiziranih radova utvrđeno je da se žene češće pojavljuju kao autori radova što je vidljivo iz tablice 2.

Tablica 2. Spol autora

Spol	F	%
Muški	14	18,2
Ženski	63	81,8

Od ukupnog broja autora, kod 11 njih nije navedena ustanova. Ostali autori dolaze iz 24 različite ustanove. Kao ustanove iz koje dolazi najveći broj autora radova ističu se Poliklinika za zaštitu djece, Zagreb (N = 9) i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (N = 10). Poliklinika za zaštitu djece jedina je ustanova u Hrvatskoj koja se bavi podrškom i pružanjem pomoći djeci s različitim traumatskim iskustvima, pa tako i iskustvom seksualne viktimizacije. Stoga ne čudi da velik broj istraživanja o toj temi upravo dolazi od djelatnika te ustanove. Tablicu s popisom svih institucija moguće je naći u prilogima (prilog 3).

Analiza vrste radova pokazala je da su najzastupljeniji pregledni radovi (43,2 %). Najmanje zastupljeno je prethodno priopćenje (N = 1).

Tablica 3. Kategorije radova

Kategorija rada	f	%
Izvorni znanstveni članak	12	23,3
Pregledni rad	19	43,2
Prethodno priopćenje	1	2,3
Stručni rad	12	27,3

2.3. Instrument

Instrument koji je korišten kreiran je za potrebe ovog istraživanja, a sastojao se od 32 varijable grupirane u nekoliko skupina. Prva skupina varijabli odnosi se na opće značajke radova: naslov časopisa, godina izdanja, naslov rada, broj autora, ime i prezime autora, spol te njihova matična ustanova. Navedeni podaci su prikupljeni kako bi se utvrdilo koji se časopisi i autori najviše bave pitanjima seksualne viktimizacije djece te da bi se utvrdili eventualni trendovi u odnosu na objavljivanje znanstvenih radova.

Drugom skupinom varijabli prikupljane su informacije o korištenim ključnim riječima, fokusu, kategoriji rada te području rada. Fokus se odnosio na utvrđivanje bavi li se određeni rad neposredno seksualnom viktimizacijom djece ili posredno u kontekstu općenitog istraživanja zlostavljanja djece. Fokus se određivao temeljem naslova i cilja rada. Za određivanje kategorije rada korištena je kategorizacija koja je navedena u svakom radu, a koja je određena temeljem recenzija (originalni znanstveni rad, pregledni rad, stručni rad). Kod izvornih znanstvenih radova analizirani su znanstveni pristup, metode znanstvenog istraživanja, znanstveni cilj, populacija, uzorak, spol uzorka, dob uzorka, korišteni instrument, hipoteze, zaključak i ograničenja. Za ostale radove koji nisu kategorizirani kao izvorni znanstveni rad, ali su imali istraživačku strukturu, u navedene varijable su isto upisane dostupne informacije. Za varijablu „znanstveni pristup“, bilo je moguće upisati radi li se o kvalitativnom, kvantitativnom te mješovitom pristupu. Varijabla „metoda znanstvenog istraživanja“ određivala je radi li se o eksperimentu, metodi slučaja, opažanju, korelacijskoj ili komparativnoj metodi, analizi sadržaja. Ako u radu nije bio točno naveden cilj, o istom se zaključivalo na temelju dostupnih informacija u radu. Vrsta uzorka se nije zaključivala ako u radu nije bila navedena. Ostali podaci, kao koliko je ispitanika bilo u uzorku, o kojoj se točno populaciji radi, raspon dobi i spola ispitanika, hipoteze te mjerni instrument, točno su se upisivali kako je u radu bilo navedeno. Kod radova kojima fokus nije bio na seksualnoj viktimizaciji te su zbog toga imali mjerne instrumente koji su se bavili i drugim fenomenima u varijablu „znanstveni instrument“ upisivalo se ako je varijabla seksualna viktimizacija bila analizirana. Prilikom unošenja zaključaka, pažnja je bila usmjerena na sve one informacije koje se odnose na seksualnu viktimizaciju, a donose spoznaje o stanju u tom području.

Za pregledne i stručne radove analizirani su cilj i zaključak rada te preporuka. Za neke pregledne i stručne radove nije bio naveden cilj. U tom slučaju je na temelju pročitano rada definiran cilj koji odgovara konkretnom radu.

Za područje rada formulirane su sljedeće kategorije (modifikacija područja korištenih u analizi radova s područja zlouporabe droga, Moreira i sur., 2012):

1. prevalencija, incidencija, procjene, obrasci i obilježja seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece
2. povezanost/razlike nekih obilježja počinitelja ili žrtve, predviđanje, rizični i zaštitni čimbenici
3. posljedice seksualne viktimizacije djece (individualna, obiteljska, društvena razina)
4. društvena reakcija (zakoni, politike, strategije, aktivnosti, programi, intervencije) – prema počinitelju ili prema žrtvi
5. evaluacijske studije
6. mehanizmi seksualne viktimizacije djece: studije počinitelja, istraživanja etiologije
7. metodološka pitanja: načini istraživanja problema vezanih za seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece

Kojim se područjem, od sedam ponuđenih, rad dominantno bavi određivano je na temelju subjektivne procjene autorice.

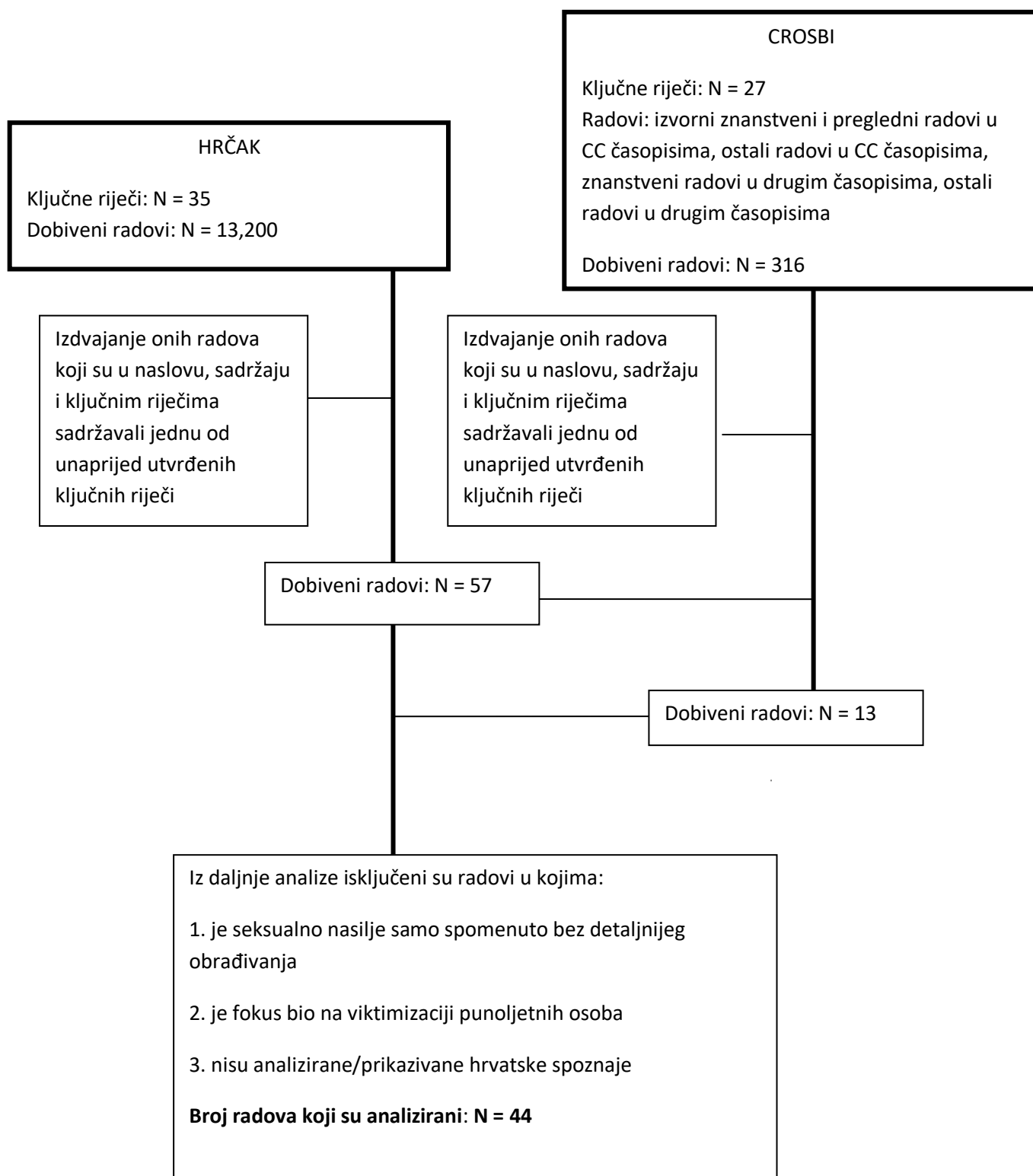
2.4. Način prikupljanja i obrada podataka

Kako bi se dobio uvid u aktualne hrvatske spoznaje o seksualnoj viktimizaciji djece, bilo je potrebno prikupiti objavljene znanstvene radove koji su se bavili tom temom. Na znanstvenim portalima Hrčak i Hrvatska znanstvena bibliografija napravljena je pretraga radova s prethodno utvrđenim ključnim pojmovima. Ovi znanstveni portali odabrani su jer pokrivaju istraživanja provedena na područje Hrvatske i koja su provelo hrvatski autori. Hrčak je centralni portal koji na jednom mjestu okuplja hrvatske znanstvene i stručne časopise koji nude otvoreni pristup svojim radovima i kao takav bio je temeljno polazište istraživanja. Hrvatska znanstvena bibliografija (u daljnjem tekstu: CROSBİ) obuhvaća znanstvenu produkciju djelatnika zaposlenih u hrvatskim visokoškolskim ustanovama i istraživačkim institutima, neovisno o tome jesu li svoje radove objavili u časopisima koji su uvršteni u portal Hrčak ili su ih objavili u stranim časopisima. Kako bi poboljšali pretraživanje na portalima, proučila se uputa za pretraživanje. Ovisno o tim uputama, upisivane su ključne riječi u obliku fraza, riječi i autora koji su vezani za područje seksualne viktimizacije djece. Na portalu Hrčak izdvojeni su oni radovi koji su u naslovu, ključnim riječima i sadržaju imali unaprijed određene ključne riječi. Nakon toga, po istom principu pretraživan je portal CROSBİ, samo su birani oni radovi koji su po kategoriji vrsta radova spadali u izvorne znanstvene i pregledne radove u CC časopisima, ostale radove u CC časopisima, znanstvene radove u drugim časopisima, ostale radove u drugim časopisima. S obzirom na to da su prvo izdvojeni radovi dobiveni istraživanjem portala Hrčak, u slučaju ponavljanja istih radova, na portalu CROSBİ nisu uzimani u daljnju analizu.

Nakon prikupljanja svih radova koji su odabrani na osnovi zadovoljavanja kriterija ključnih riješi, napravljena je detaljnija analiza. U tom su koraku izbačeni svi oni radovi koji se nisu bavili seksualnom viktimizacijom djece, nisu provedeni na hrvatskom područje i / ili hrvatski autori. Oni radovi koji su zadovoljili sve navedene kriterije, detaljnije su analizirani u odnosu na definirane varijable. Nad prikupljenim podacima koji su kvantitativne prirode provedena je deskriptivna analiza, dok su kvalitativni podaci sažeti i interpretirani.

Način prikupljanja podataka prikazan je u slici 1.

Slika 1. Dijagram procesa odabira radova.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

3.1. Opća obilježja analiziranih radova

U ovom dijelu bit će prikazani rezultati vezano za ključne riječi, fokus te područja radova. Navedeni podaci upisivali su se za svaki analizirani rad.

Ključne riječi

Analiza ključnih riječi omogućava uvid u kontekst u kojem se seksualna viktimizacija djece analizirala. Pojavljuje se ukupno 111 ključnih riječi, uz napomenu da u pojedinim radovima nisu određene ključne riječi. Većina časopisa je imala ključne riječi navedene u radovima, osim časopisa: *Dijete i društvo*: časopis za promicanje djeteta, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* i *Društvena istraživanja*: časopis za opća društvena pitanja. Časopis *Ljetopis za socijalni rad* u starijim izdanjima (1998) nema ključne riječi, no u novijima ima (2002, 2005, 2011, 2016). Isto vrijedi i za časopis *Policija i sigurnost*. U radovima objavljenima 2003. i 2005. godine ključne riječi se ne pojavljuju, ali se od 2009. godine ključne riječi navode.

Tablica 4. Sažeti prikaz ključnih riječi i izvedenica ključnih riječi

Kazneno- djelo, pravo, kazneni postupak, kaznenopravna regulacija(4)	seksualno (14)	pornografija (3)
nasilja (12)	spolno (4)	zlostavljanje (14)

U tablici 4 nalaze se riječi i njihove izvedenice koje su se najviše koristile. „seksualno“ i „zlostavljanje“ su izvedenice koje su se sveukupno pojavile 14 puta u ključnim riječima. Pod te riječi pribrojene su ključne riječi poput „seksualno nasilje“, „seksualno zlostavljanje“, „seksualno zlostavljanje djece“ i slično. Potrebno je naglasiti da su autori u radovima često koristili gore navedene izvedenice umjesto samih ključnih riječi. Stoga je frekventnost ključne riječi „zlostavljanje“ puno manja nego što je to ovdje u tablici prikazano. U najvećem broju slučajeva ključne riječi se pojavljuju jednom, dok se 8 njih pojavljuje više

puta. Pojmovi „kaznenopravna regulacija“, „kazneni postupak“, „kazneno djelo“, „kazneno pravo“, „pornografija“ se pojavljuju po jednom, a pojam „zlostavljanje“ četiri puta. Raspon broja pojavljivanja ključnih riječi se kretao od 2 do 7. Najviše je bilo 4 ključnih riječi u radu, a nakon toga po učestalosti slijede 3 ključne riječi. Pregled svih ključnih riječi s frekvencijama nalazi se u prilogu na kraju rada (prilog 4).

Fokus rada

Rezultati analize pokazuju da su radovi čiji fokus je i nije seksualna viktimizacija djece podjednako zastupljeni.

Tablica 5. Fokus rada

Fokus rada	f	%
DA	22	50,0
NE	22	50,0

Informacija o fokusu rada ne mora biti presudna za kvalitetu spoznaja o seksualnoj viktimizaciji djece jer su i podaci o širem kontekstu problema vrijedne spoznaje.

Kao što je prije spomenuto, analiza vrste radova pokazala je da su najzastupljeniji pregledni radovi (43,2 %). I njima su sigurno dobivene određene spoznaje. No, oni su više koncizni kritički prikazi istraživačkih područja koja su osobito aktualna, dok izvorni (istraživački) radovi sadrže rezultate izvornih znanstvenih istraživanja. Analizirani radovi koji nisu fokusirani na seksualnu viktimizaciju djece češće su kategorizirani kao izvorni radovi.

Područje rada

Iz tablice 6 vidljivo je prevladavanje radova koji su se bavili područjima prevalencija, incidencija, procjene, obrasci i obilježja seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (N = 15) te društvena reakcija (N = 11). Najmanje je radova u području mehanizama seksualne viktimizacije djece (N = 2) dok evaluacijskih studija nema.

Tablica 6. Područje rada

Područje rada	f	%
Prevalencija, incidencija, procjene, obrasci i obilježja seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece	15	34,0
Povezanost/razlike nekih obilježja počinitelja ili žrtve, predviđanje, rizični i zaštitni čimbenici	5	11,4
Posljedice seksualne viktimizacije djece	3	6,8
Društvena reakcija – prema počinitelju ili prema žrtvi	11	25,0
Evaluacijske studije	0	0
Mehanizmi seksualne viktimizacije djece	2	4,5
Metodološka pitanja	8	18,1

3.2. Istraživački radovi

U ovom dijelu rada daje se prikaz rezultata dobivenih analizom obilježja istraživačkih radova. Prvo će biti prikazani podaci koji se odnose na znanstveni pristup, metodu znanstvenog istraživanja, obilježja uzorka te korištene instrumente u radovima koji su kategorizirani kao znanstveni. Potom će biti prikazani rezultati koji se odnose na ciljeve, hipoteze ili istraživačka pitanja, preporuke, ograničenja te zaključke istraživačkih radova. S obzirom na to da su u ovom uzorku postojala četiri stručna rada koja su u sebi sadržavala istraživanje, prilikom analize navedenih obilježja analizirali su se i podaci prikupljeni iz tih stručnih radova.

3.2.1. Znanstveni pristup i metoda znanstvenog istraživanja

Autori istraživačkih radova preferirali su kvantitativni znanstveni pristup. Naime, u samo jednom radu korišten je kvalitativni pristup (Vejmelka, Brkić, Radat, 2017). Mješoviti pristup u radovima je najmanje zastupljen (N = 2). Kada se koristio mješoviti pristup, uglavnom se radilo o kombinaciji primjene upitnika s analizom sadržaja ili intervjuom. Milas (2009) ističe kako bez obzira na to što kvalitativna metodologija ima ograničenja u generalizaciji rezultata, potrebno ju je poticati jer ona omogućava dublji uvid u određeni fenomen. Iako dobiveni rezultati često nisu reprezentativni, odnosno ne mogu se

generalizirati, dobivene spoznaje omogućuju bolje razumijevanje pojedinaca, njihovu motivaciju i potrebe nego što je to slučaj kada se koristi kvantitativna metodologija.

Tablica 7. Znanstveni pristup

Znanstveni pristup	Frekvencija	Postotak
Kvalitativni	1	2,3
Kvantitativni	10	22,7
Mješoviti	2	4,5

Nije začuđujuće da je korelacijska metoda ($N = 7$) najčešće korištena metoda znanstvenog istraživanja s obzirom na to da autori više koriste kvantitativni pristup. Ostale metode korištene su svaka po jednom. U razdoblju od 1995. do 2016. godina, nitko nije objavio radove koji bi koristili metodu opažanje ili meta analizu.

3.2.2. Uzorak

Veličina uzorka ispitanika kretala se od 50 do 4191. Navedeni najveći uzorak pripada istraživanju provedenom 2009. godine naziva *Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktori zlostavljanja djece u obitelji* (Buljan Flander, Ćorić Špoljar, Štimac, 2009) koji je objavljen u časopisu *Suvremena psihologija*. U naslovu rada, vidljivo je da seksualna viktimizacija djece nije u fokusu, no u drugom najvećem uzorku je. Riječ je o radu naslova *Exposure of children to sexual content on the internet in Croatia* (Buljan Flander, Ćosić, Profaca, 2009) koji je objavljen također 2009. godine u časopisu *Child abuse & neglect*. Ostali radovi s većim uzorcima imali su istraživanja u kojima nije u fokusu seksualna viktimizacija djece, dok su istraživanja s manjim uzorcima pretežno imala fokus na seksualnoj viktimizaciji djece, što govori o nedostatku većih istraživanja na tu temu. Najveći broj uzorka bio je prigodni ($N = 3$), a nakon toga klinički ($N = 1$). Važno je navesti kako u određenom broju radova nije bila definirana vrsta uzorka. Analizirajući spolnu strukturu populacije koju su autori koristili kao uzorak u svojim istraživanjima, dolazi se do zaključka da su sva istraživanja imala kombinaciju muških i ženskih ispitanika. Naravno, ovisno o tome koja populacija je bila obuhvaćena, varirala je i dominantnost jednog spola u odnosu na drugi. Na primjer, među stručnjacima, učiteljima čiji stavovi i znanja su se ispitivali o području seksualne viktimizacije djece, prevladava ženski spol jer je općenito u tim strukama taj spol dominantan. Najveći broj ispitanika je bilo odrasle dobi i uz njega također dominiraju

maloljetnici. Uglavnom su se ispitivali učenici oko 15 godine svoga života. Najmanje je bila zastupljena populacija studenata.

3.2.3. Instrument

Prilikom analize korištenih instrumenata pokazalo se da ne postoji specifičan instrument koji je namijenjen istraživanju ovoga područja. U velikom broju istraživanja kreirani su specifični instrumenti. Često su korišteni upitnici o nasilju u kojima se nalaze varijable kojima se ispituje seksualna viktimizacija. Područje seksualne viktimizacije uglavnom je bilo dodatno ispitano intervjuom ili su se analizirala iskustva.

3.2.4. Ciljevi istraživačkih radova

Na temelju ciljeva doznaje se koji fokus je u interesu autora. Analizom radova zamijećena su zajednička obilježja s obzirom na područje interesa ili ciljanu populaciju. Ciljevi radova grupirani su upravo prema tim obilježjima. Populacija koja je dominirala u ulozi ispitanika su stručnjaci i učenici.

Istraživanja koja su provedena na temu seksualne viktimizacije djece su provedena među specifičnim skupinama stručnjaka - stručnjaka u području zdravstva, socijale i školstva kao što su stručni suradnici (psiholozi, socijalni pedagozi, socijalni radnici) dok se u jednom radu u kojem su učitelji ispitanici, ispitivalo o širini problema nasilja općenito (Sunko, Židić, 2007). Uočeno je da su se u istraživanjima, u kojima je fokus seksualna viktimizacija djece, analizirali stavovi o uzrocima, posljedicama i najboljim načinom reagiranja na seksualnu viktimizaciju djece (Ajduković, Sladović Franz, Buško, 1999). U radu koji je objavila Sladić (1999) cilj je bio utvrditi učestalosti susretanja stručnjaka sa sumnjom ili dokazanim slučajevima spolno zlostavljene djece na radnom mjestu, samoprocjenu znanja o temi spolno zlostavljanje djece te potrebu za dodatnom izobrazbom u okviru svoje struke i interdisciplinarnom izobrazbom. Uz to, cilj rada bio je utvrditi razlike stavova stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece u odnosu na zanimanje i područje rada. Također, jedan od ciljeva autora rada je prikaz stavova hrvatskih stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece (Sladović, 1999). Cilj rada koji se bavio širim problemom nasilja bio je dobiti rezultate o procjeni učitelja o prepoznavanju obiteljskog zlostavljanja i zanemarivanja učenika (Sunko, Židić, 2007).

Istraživanja čiji su uzorci obuhvaćali djecu osnovnoškolske i srednjoškolske dobi, većinom nisu imali u fokusu seksualnu viktimizaciju djece. Područje interesa tih istraživanja bilo je nasilje među vršnjacima općenito, nasilje u romantičnim vezama adolescenata, nasilje u školama, domovima. Tim istraživanjima se htjelo dobiti uvid u raširenost i čestinu nasilja, odnosno incidenciju i pojavnost i dosadašnje mjere prevencije. Cilj jednog rada na uzorku zagrebačkih studenata bio je procijeniti incidenciju tjelesne, emocionalne i seksualne zlostavljanosti, zanemarivanja te svjedočenja zlostavljanju u obitelji u djetinjstvu (Karlović, Gabelica, Vranić, 2002). Samo su u jednom radu autori istraživali učestalost izloženosti djece i mladih seksualnim sadržajima i neprimjerenim seksualnim pitanjima na internetu i identificira emocionalne i bihevioralne reakcije djece nakon takvih izloženosti (Buljan Flander, Ćosić, Profaca, 2009). Autori rada *Dobne razlike u nekim obiteljskim i psihosocijalnim karakteristikama seksualno zlostavljane djece* istraživali su dječake i djevojčice koji su imali iskustvo seksualnog zlostavljanja i bili su uključeni u multidisciplinarnu obradu u Poliklinici za zaštitu djece Grada Zagreba. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti (na kliničkom uzorku seksualno zlostavljane djece) postoje li značajne razlike u nekim aspektima obiteljskog i psihosocijalnog funkcioniranja te traumatizaciji između mlađe i starije školske djece (Štimac, Profaca, Buljan Flander, 2015).

Rad *Validacija Upitnika o zlostavljanju u djetinjstvu* bavio se metodologijom, cilj je bio pružiti doprinos razvoju instrumenta, konstrukcijom Upitnika o zlostavljanju u djetinjstvu i utvrđivanjem njegovih psihometrijskih karakteristika (Karlović, Buljan Flander, Vranić, 2001).

U jednom radu autori analiziraju sociodemografska obilježja punoljetnih počinitelja kaznenog djela iskorištavanja djece za pornografiju na internetu te obilježja kaznenog djela i kaznenopravnih sankcija (Vejmelka, Brkić, Radat, 2017).

3.2.5. Istraživačka pitanja i hipoteze

Niti jedan rad nije imao eksplicitno navedena istraživačka pitanja, a dva rada su imala formulirane hipoteze.

U Radu *Učiteljska procjena o učestalosti obiteljskog zlostavljanja i zanemarivanja djece u nižim razredima osnovne škole* pretpostavilo se da učitelji u nižim razredima osnovne škole znaju prepoznati zlostavljano i/ili zanemareno dijete (Sunko, Židić, 2007). U drugom radu

(Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama) je formulirana hipoteza vezana uz područje seksualne viktimizacije djece, a odnosila se na očekivanja da će djevojke izjavljivati kako u partnerskom odnosu češće doživljavaju seksualno, a mladići psihičko i fizičko nasilje. Istodobno se očekivalo da će mladići izjavljivati da češće čine seksualno nasilje, a djevojke fizičko i psihičko (Ajduković, Löw, Sušac, 2011).

3.2.6. Zaključci

Pregled istraživačkih radova koji su u uzorak ispitanika uključivali stručnjake pokazuju da stručnjaci imaju razvijenu kognitivnu sastavnicu stava, pozitivan emocionalan odnos prema žrtvama i vrlo visoku spremnost i sposobnost za djelovanje (Sladović, 1999). Također, postoji izražena potreba za dodatnom izobrazbom u okviru vlastite struke i interdisciplinarnе izobrazbe (Sladović, 1999). Pregledom radova zamijećene su razlike u stavovima stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece u odnosu na zanimanje i područje rada. Najviši rezultat na općoj skali stavova u odnosu na zanimanje ispitanika imaju psiholozi, a zatim slijede defektolozi, socijalni radnici, liječnici školske medicine, pravnici i na kraju, učitelji s najnižim rezultatom (Sladović, 1999). Samoprocjena znanja stručnjaka pokazala je da ih je nešto više od polovice upoznato s problematikom spolnog zlostavljanja djece (Sladović Franz, 1998). Ispitanici s iskustvom spolnog zlostavljanja u djetinjstvu u prosjeku češće od onih koji nemaju to iskustvo, sumnjaju na svom radnom mjestu da je neko dijete žrtva spolnog zlostavljanja i tamnu brojku procjenjuju višom od prosjeka svih ispitanika zajedno (Sladović Franz, 1998). Utvrđena je visoka povezanost između samoprocjene znanja i jasnoće osobne profesionalne uloge (Sladović Franz, 1998). Visok interes stručnjaka za dodatno obrazovanje iznad je očekivanog (Sladović Franz, 1998). Rezultati učiteljske procjene obiteljskog nasilja pokazuju kako je kod učenika obiteljskom nasilju izloženo njih 7% (0,54 % fizički, 3,57 % emocionalno, 0,23 % seksualno zlostavljane i 2,69 % zanemarene djece) (Sunko i Židić, 2007).

Rezultati istraživanja nasilja na uzorku maloljetnika pokazuju da su u domovima za djecu prisutne sve vrste nasilja među djecom i da se one razlikuju po učestalosti. Učestalost nasilja među djecom izraženija je u domovima nego u školi. Razlog tome može se objasniti dinamikom odnosa u domovima jer se radi o djeci koja se međusobno poznaju i žive zajedno

te su neprestano u međusobnim interakcijama, što nije slučaj u školama (Jaman, 2009). U školama su rezultati pokazali kako najmanju razinu zastupljenost ima seksualno zlostavljanje, gdje je 1,2 % učenika seksualno nasilno i 1,6 % je provokativnim žrtava (Velki, Bačmaga, i Juka, 2016). Rezultati istraživanja u kojima su ispitivane rodne razlike i nasilje u mladenačkim vezama pokazali su kako je seksualno nasilje najrjeđe te nisu utvrđene rodne razlike u čestini činjenja i doživljavanja (Ajduković, Löw, i Sušac, 2011).

Rezultati istraživanja dobnih razlika u seksualnoj viktimizaciji djece (Štimac, Profaca, Buljan Flander, 2015) pokazuju kako starija djeca imaju slabiji školski uspjeh od mlađe seksualno zlostavljane školske djece. Starija seksualno zlostavljana školska djeca emocionalno su nestabilnija i imaju više pokazatelja traumatiziranosti od mlađe djece. Kod mlađe seksualno zlostavljane djece počinitelj seksualnog zlostavljanja češće je član obitelji ili susjed, dok je kod starije seksualno zlostavljane djece češće riječ o ostalim poznatim osobama (Štimac, Profaca, Buljan Flander, 2015). Izlaganje pitanjima intimne prirode povećava se se s dobi uz određene razlike u emocionalnim reakcijama koje se odnose na spol i dob (Buljan Flander, Ćosić, Profaca, 2009).

Kreirani upitnik o zlostavljanju u djetinjstvu pokazao je visoku unutarnju konzistentnost, usprkos tome što zahvaća pojavno različite oblike zlostavljanja što upućuje na njegovu unidimenzionalnost (Karlović, Buljan Flander, Vranić, 2001). Autori rada *Struktura stavova stručnjaka prema spolno zlostavljanju djece* (Ajduković, Sladović Franz, Buško, 1999) na temelju faktorske analize stavova prema spolnom zlostavljanju djece zaključuju kako nije opravdano sažimati odgovore ispitanika u jedinstven rezultat već ih je potrebno izraziti kao četiri zasebna rezultata dobivena na subskalama.

Autori koji su analizirali počinitelje kaznenog djela iskorištavanja djece za pornografiju na internetu zaključuju kako nije moguće kreirati profil počinitelja ovoga kaznenog djela te iskazuju zabrinutost u odnosu na izrečene sankcije koje predstavljaju minimalne zakonom predviđene sankcije (Vejmelka, Brkić, Radat, 2011).

3.2.7. Preporuke

Preporuke idu u smjeru provođenja retrospektivnog istraživanja na velikom uzorku odraslih osoba radi utvrđivanja prevalencije slučajeva spolnog zlostavljanja u djetinjstvu te nuđenja organizirane psihološke pomoći u prorađivanju traumatskog iskustva osobama koje još uvijek pate od posljedica spolnog zlostavljanja u djetinjstvu (Sladović, 1999). Također, potrebno je osigurati dodatne edukacije stručnjacima u području otkrivanja i zaštite spolno zlostavljanje djece koja će im, uz nova znanja i vještine, omogućiti i da efikasnije iskoriste svoja dosadašnja, strukom i područjem rada određena specifična znanja (Sladović, 1999). Također, u radovima se preporučuje dodatna edukacija stručnjaka na području rada s počiniteljima kaznenih djela dječje pornografije (Vejmelka, Brkić, Radat, 2011). Osim toga, preporučuje se korištenje dobivenih rezultata istraživanja za kreiranje intervencija i preventivnih programa (Buljan Flander, Čosić, Profaca, 2009).

3.2.8. Ograničenja

Najveći broj ograničenja navedenih u radovima odnose se na ograničenost primijenjenih istraživačkih instrumenata i načina provođenja istraživanja. Podaci koji se traže vrlo su intimne prirode čime se objašnjava velik broj odustajanja, moguća je i distorzija dosjećanja zbog retrospektivnog istraživanja, subjektivnost u procjeni, pristranost odgovora, ne sakupljanje podataka od više izvora i drugo (Karlović, Buljan Flander i Vranić, 2001; Buljan Flander, Čosić i Profaca, 2009).

Neki autori upozoravaju i na ograničenja vezana za uzorak. Dosta autora temelji istraživanja na malom uzorku i specifičnom uzorku što nosi ograničenje u zaključivanju i poopćavanju podataka (Velki, Bačmaga i Juka 2016; Jaman, 2009; Štimac, Profaca i Buljan Flander, 2015).

3.3. Pregledni radovi

Analizirano je 19 preglednih radova uz dodatna 4 izvorna znanstvena rada koja nisu imala elemente istraživanja. U nastavku teksta će ukratko biti prikazani njihovi ciljevi te zaključci.

3.3.1 Ciljevi

Velik broj radova bavi se područjem „društvena reakcija (zakoni, politike, strategije, aktivnosti, programi, intervencije) – prema počinitelju ili prema žrtvi“. Nekoliko radova bavilo se analiziranjem službenih podataka kroz određeno razdoblje. Tako su u drugom radu, autori Sladović, Družić (2000) analizirali policijske podatke o slučajevima spolnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 1998. godine. Stašević, Ropac, Cvjetko (2005) u svojem radi analiziraju seksualno zlostavljanje djece u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1998. do 2003. - učestalost prijava, optužbi i presuda.

Drugih nekoliko radova daje pregled neobaveznih protokola Konvencije o pravima djeteta (glede prodaje djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji) (Hrabar, 2002), pregled promjena kaznenog zakonodavstva u RH (promjena kaznenopravne reakcije na seksualno nasilje) (Grozđanić, Sršen, 2012), te pregled o važnosti neophodne zaštite najmlađe populacije putem zakonske regulative, ali i roditeljske dužnosti nadzora u koju svrhu djeca koriste internet (Ružić, 2011).

Počiniteljima se bave dva rada. Cilj jednoga je (Buljevac, Luketić, Leutar, 2016) predstaviti i problematizirati spoznaje o počiniteljima seksualnog nasilja s intelektualnim poteškoćama, a cilj drugoga je dati pregled osnovnih obilježja u definiranju i klasifikaciji seksualno nasilnoga ponašanja adolescenata (Luca – Mrđen 2005).

Pojavom interneta pojavljuju se i nova kaznena djela i s njima povezani novi pojmovi koje je potrebno definirati te je stoga cilj velikog broja radova pojasniti i/ili dati kritički osvrt na njih te objasniti posljedice takvoga ponašanja. Teme koje su posebno analizirane u tim radovima su: posjedovanje dječje pornografije kao kompjutorski generiran sadržaj (Derenčinović, 2003), genitalno sakaćenje kao sredstvo kontrole (Herceg Pakšić, Jakopović, 2005), pojašnjavanje pojma pedofilije (Kovčo, 2000), pregled seksualne eksploatacije (Božić, 2016) i /sexting/ (Šincek, 2010).

Također, dosta autora u radovima govori o važnosti prepoznavanja seksualne viktimizacije djece. U radu *Seksualno zlostavljanje djece: dijagnostička obrada i čimbenici koji utječu na razotkrivanje* autori govore o važnosti odgovarajuće multidisciplinarne obrade seksualno zlostavljane djece (Čorić, Buljan Flander, Štimac, 2009). Ajduković, Ajduković (2010) daju pregled o važnosti osposobljavanja zdravstvenih djelatnika prilikom prepoznavanja znakova nasilja. Autorica Bilić (2011) navodi osnovni pregled o tome kako učitelji likovne kulture mogu koristiti crtež (likovni izraz) u prepoznavanju i pružanju pomoći djeci koja su traumatizirana zlostavljanjem.

Autorica rada *Forenzični (postupni) intervju (metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka)* bavila se metodologijom, a cilj je bio pružiti pregled o Zakonu o kaznenom postupku RH u kojem se predviđa da se tijekom kaznenog postupka ispitivanja djeteta, odnosno maloljetne osobe u svojstvu svjedoka-oštećenika provodi uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe te da se ta izjava snimi uz pomoć audiovizualne opreme. Također, Zorić i Mikuš (2007) napravile su analizu podataka iz sudskih predmeta u kojima je donesena pravomoćna sudska presuda za kaznena djela učinjena protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika.

Autori drugih radova prikazuju osnovne oblike zlostavljanja djece (Miljević-Riđički, 1995), pregled znakova i simptoma spolnog zlostavljanja djeteta za vrijeme početnog intervjua (Sladović Franz, 2002).

U jednom radu daje se kritički prikaz preventivnih i intervencijskih programa u čijem je žarištu nasilje u vezama mladih (Ajduković, Ručević, 2009).

3.3.2 Zaključci

Autori radova čiji je cilj bio analizirati službene podatke pokazuju kako su najučestalija kaznena djela spolnog odnošaja s djetetom, a zatim slijedi zadovoljenje pohote pred djetetom (Stasević, Ropac, Cvjetko, 2005). Autori jednog rada prikazuju kako su djevojčice viktimizirane u 84,2 % slučajeva, dok su u 96,8 % slučajeva zlostavljači bili muškarci. Prosječna dob žrtve je 9,7 godina, a prosječna dob počinitelja 37 godina. Većina kaznenih djela zabilježena je u gradovima (Sladović, Družić, 2000). Također, autori koji su u preglednim radovima bili usmjereni na zakonske okvire ističu važnost njihovog reguliranja s ciljem zaštite djece (Ružić, 2011). Osim toga, pokazalo se kako neobavezni protokol uz

Konvenciju o pravima djeteta ukazuju na neka nužna nacionalna poboljšanja, ponajprije kaznenog zakonodavstva (Hrabar, 2002).

Radovi o počiniteljima govore kako se odavno zna da adolescent nije seksualno nasilan zbog psihijatrijskog poremećaja, već zbog poremećaja u ponašanju i kao takav može sigurno živjeti u zajednici za vrijeme tretmana (Luca-Mrđen 2005). Začarani krug zlostavljač – žrtva se objašnjava kada počinitelji seksualnih delikata s intelektualnim poteškoćama biraju osobe koje također imaju intelektualne poteškoće (Buljevac, Luketić, Leutar, 2016).

Zorić i Mikuš (2009) ukazuju na to da se u aktualnoj sudskoj praksi RH primjenjuju neujednačeni i nestandardizirani kriteriji za procjenu sposobnosti za svjedočenje maloljetnih oštećenika, dok je ocjena vjerodostojnosti iskaza maloljetnih svjedoka uobičajeno prepuštena u domenu raspravnoga suca (Zorić, Mikuša, 2007).

Autori radova čiji je cilj pojasniti nove pojmove vežu uz znanje profesionalaca koj dolaze u kontakt s njima (Herceg Pakšić, Jakopović, 2005). Kovčo (2000) u svojem radu navodi kako Hrvatska raspolaže svim potrebnim ljudskim mogućnostima za suprostavljanje ovim iznimno negativnim društvenim pojavama. Također, konstatirana je povećana spremnost države da spriječe aktivnosti vezane za dječju pornografiju (Derenčinović, 2003).

U radovima koji su se usmjerili više na prevalenciju zaključena je daljnja potreba za nalaženjem spoznaja koje će sugerirati učinkovitije procjene i tretmane. Osim toga, u istraživanjima je primijećen porast broja žrtva trgovanja ljudima s ciljem seksualne eksploatacije (Božić, 2016).

3.3.3 Preporuke

Preporuka rada *Temeljne odrednice kriminalističkih postupanja u vezi sa sadržajem spolnog iskorištavanja djece na računalnom sustavu ili mreži u Republici Hrvatskoj* ide u smjeru potrebe razmatranja viktimizacije u svjetlu novih pojavnih oblika. Prema dobroj praksi Europska unija (u daljnjem tekstu: EU) i Vijeća Europe (u daljnjem tekstu: VE), s obzirom na izrazitu tehnološku komponentu i klasifikaciju dječje pornografije na internetu kao računalnog kriminaliteta, preporučuje se da se istom problematikom bavi u okviru ustrojstvene jedinice za računalni kriminalitet (Kokot, 2015)

Kod istraživanja učestalosti seksualnog zlostavljanja djece treba biti svjestan nepotpunih podataka te je važno razmišljati o sustavnom praćenju ove pojave u stručnim strukturama zbog čega je potrebna veće angažiranosti svih stručnjaka koji se bave ovom

problematikom (Stasević, Ropac, Cvjetko, 2005). Osim toga, povećanje učinkovitosti djelovanja na pojave novih oblike zahtijeva osmišljavanje i evaluiranje preventivnih programa (Šincek, 2010).

3.4. Stručni radovi

Analizirano je ukupno 12 stručnih radova, a s obzirom na to da su u ovom uzorku postojala četiri stručna rada koja su u sebi sadržavala istraživanje, oni su analizirani prije. Slijedi prikaz navedenih ciljeva te zaključaka vezano za preostalih 8 radova, od kojih su skoro svi (7) fokusirani na seksualnu viktimizaciju djece.

3.4.1. Ciljevi

Cilj autora Škrtić (2013) bio je pregled društvene reakcije (zakoni, politike, strategije, aktivnosti, programi, intervencije) – prema počinitelju ili prema žrtvi. Autor je imao za cilj analizirati odredbe Konvencije VE-a i Direktive EU-a, poredbenog prava, opseg implementacije odredbi Konvencije VE-a i obavezu promjene Kaznenog zakona radi pune implementacije odredbi Konvencije VE-a jer su odredbe Konvencije VE-a djelomično implementirane u članku 161. - mamljenje djece za zadovoljavanje spolnih potreba u Kaznenom zakonu iz 2011. godine.

Ciljevi ostalih stručnih radova odnose se na incidenciju seksualnog zlostavljanja (Stišević, Ropac, 2005), definiranje pojmova spolnog iskorištavanja (Jakovac-Lozić, 1999) i definiranje osnovnih pojmova o zanemarivanju i zlostavljanju djece s ciljem senzibilizacije javnosti (Mujkić, 2007).

U odnosu na druge kategorije, postoje dva rada o metodologiji. Radovi o metodologiji bavili su se prikazom Kriterijski temeljenom sadržajnom analizom (CBCA) - metoda za analizu vjerodostojnosti iskaza (Ljubin, Bauer, 2003) te trima fazama procesa intervjuiranja seksualno zlostavljanog djeteta (Buljan Flander, 2001).

Najviše stručnih radova bavilo se preventivnim aktivnostima. Dva rada su usmjerena na odraslu populaciju. U jednom radu (Jaković-Lozić, 1999) razmatraju se preventivne mjere koje bi obitelj, prvenstveno roditelji, zatim škole i sl. trebali poduzimati u smislu prevenirajućeg djelovanja i zaštite djece od eventualnog nasrtaja na njihov tjelesni i seksualni integritet, dok se u drugom (Odeljan, 2009), detaljnim opisivanjem načina počinjenja seksualnog iskorištavanja djece korištenjem interneta i mobilnih telefona, želi upoznati i upozoriti, kako stručnjake tako i djecu, roditelje te cjelokupnu društvenu javnost, na negativnu društvenu pojavu. Samo jedan rad je usmjeren na preventivno ponašanje djece u kojem je

opisano prikazano kako poučiti djecu da se sama zaštite od svih oblika zlostavljanja (Buljan Flander, 2001).

3.4.2. Zaključak

Autori rada o incidenciji seksualnog zlostavljanja (Stišević, Ropac, 2005) navode kako prikazani rezultati pokazuju manju učestalost seksualnog zlostavljanja djece u našem društvu, no naglašavaju kako prilikom objašnjavanja dobivenih rezultata treba imati na umu da je broj prijave kaznenih djela vrlo vjerojatno ispod stvarno počinjenih. Po ovim autorima mora se razmišljati o sustavnom praćenju ove pojave u stručnim strukturama koje su u nas već institucionalizirane. Svi podaci trebali bi se obrađivati u okviru nacionalne mreže koja bi se sveobuhvatnije bavila pojmom zlostavljanja i zanemarivanja djece. Prikazani rezultati upućuju na činjenicu da naše društvo nije imuno na pojavu seksualnoga zlostavljanja djece te da ta pojava nije potpuno i sveobuhvatno istražena na nacionalnoj razini (Stišević, Ropac, 2005). Nužna su specifična i sustavna multidisciplinarna istraživanja.

Autori koji su pisali o preventivnim aktivnostima pokazuju kako novo hrvatsko obiteljsko i kazneno zakonodavstvo „sadrži jasnija preventivna i kurativna opredjeljenja i decidirane stavove glede obiteljskopравnih i kaznenopravnih posljedica kojima ovakav čin generira“ (Jakovac-Lozić, 1999). Autori navode kako hrvatski zakonodavac nastoji u svakom trenutku ostati dosljedan u očuvanju i unapređenju standarda „najboljeg interesa za dijete“ (Jakovac-Lozić, 1999). Buljan Flander (2001) zaključuje kako ono što roditelji i odrasli koji rade s djecom trebaju znati je da su neki dijelovi tijela intimni, kako postoje različite vrste dodira, te da djeca mogu reći ne.

Ljubin i Bauer (2003) u svojem radu zaključuju kako je za ocjenu vjerodostojnosti izjave djeteta od neposredne važnosti prikupljanje što više valjanih podataka. To uključuje, kako neka bazična znanja, tako i specifična znanja i vještine.

U kontekstu pravnog okvira, Škrtić (2013) ukazuje na to da je potrebna izmjena Zakona o kaznenom postupku, kako bi se omogućila primjena posebnih dokaznih radnji i na kazneno djelo mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba“.

4. ZAKLJUČAK

Seksualna viktimizacija djece društveni je problem kojem se treba pristupiti promišljeno kako na globalnoj tako i na nacionalnoj razini. Da bi se problemu uspješno pristupilo, nužno je koristiti spoznaje koje imaju znanstvenu podlogu. Kako bi se to postiglo, potrebno je provoditi više znanstvenih istraživanja i analiza na tu temu.

Temeljem provedene analize, može se zaključiti kako na razini hrvatskih spoznaja dominiraju radovi kategorizirani kao pregledni i stručni koji kao takvi ne mogu dati uvid u detalje ove problematike. Najviše je radova koji se bave područjem prevalencije, incidencije, procjene, obrasca i obilježja seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. No, to su uglavnom radovi čiji je cilj bio prikazati raširenost nasilja općenito. Iz navedenog je jasna potreba za istraživanjima koja će dati detaljniji uvid u seksualnu viktimizaciju djece. Zbog toga je važno provođenje daljnjih sveobuhvatnih istraživanja problema seksualne viktimizacije djece uz korištenje mješovitog pristupa. Takve spoznaje onda mogu poslužiti kao osnova za osmišljavanje učinkovite politike suzbijanja ovoga problema

Činjenica da mnogi autori pridaju pozornost zakonskim okvirima, temelji se na promjenjivosti društvene reakcije prema seksualnoj viktimizaciji djece. Mnogi autori navode kako je upravo područje zaštite spolnih sloboda i spolnog morala unutar kaznenoga prava podložno najčešćim izmjenama.

Provedena analiza ukazuje na relativno mali broj istraživanja o seksualnom zlostavljanju djece, vjerojatno zbog metodoloških ograničenja koja proizlaze iz ovako osjetljivih istraživanja. Provedena istraživanja seksualne viktimizacije djece temeljena su na vrlo malim uzorcima ispitanika zbog čega nisu dovoljno reprezentativna što onda dovodi u pitanje mogućnost generalizacije dobivenih rezultata. Tijekom pisanja ovog rada objavljen je rad koji se bavi sustavnim pregledom istraživanja seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj (Popović, 2018).

Autori analiziranih radova većinom su se bavili istraživanjem nasilja općenito i unutar njih su se nalazile potkategorije među kojima je bilo i seksualno nasilje. No, u istraživanju seksualnog nasilja autori su često prilagođavali instrumente kako bi dobili odgovor na veći broj istraživačkih pitanja, što vodi zaključku da bi trebalo postojeće instrumente nadograditi jer nedostaje instrumenata koji bi se koristili u istraživanju u području seksualne viktimizacije

Zaključno, kako bi se poboljšale mjere zaštite djece, potrebno je ustabiliti kaznenopravni okvir kako bi unutar njega zaštita žrtava bila učinkovitija. Uz to, potrebno je više istraživanja kako bi kreiranje intervencija i prevencije bilo znanstveno utemeljeno.

5. Literatura

1. Ajduković, D. i Ajduković, M. (2010). Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. *Medicina Fluminensis : Medicina Fluminensis*, 46 (3), 292 – 299.
2. Ajduković, D., Low, A. i Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 527 - 553.
3. Ajduković, M. i Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18 (2), 217 - 225.
4. Ajduković, M., Sladović Franz, B. i Buško, V. (1999). Struktura stavova stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. *Revija za rehabilitacijska istraživanja*, 35 (2), 173 – 187.
5. Amado, B., Arce R., Herraiz, A. (2015). Psychological injury in victims of child sexual abuse: A meta-analytic review. *Psychosocial Intervention*, 24, 49–62.
6. Američka psihijatrijska udruga (APA), (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje, peto izdanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Bauer, K. (2006). Nasilje u obitelji. Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
8. Bilić, V.V. (2011). Susret učitelja likovne kulture sa zlostavljanom djecom. *Croatian Journal of Education : Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13 (4), 87 – 121.
9. Božić, V. (2016). Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima. *Pravni život*, 76 (9), 267 – 288.
10. Buljan Flander, G. (2001a). Kako podučiti djecu da se zaštite od seksualnog zlostavljanja? *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, 3 (1-2), 179 – 182.
11. Buljan Flander, G. (2001b). Kako razgovarati sa seksualno zlostavljanim djetetom?. *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, 3 (1-2), 215 – 221.
12. Buljan Flander G., Ćosić I. (2003). Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Psihološka medicina*, 51(9), 122-124.
13. Buljan Flander, G., Ćosić, I. i Profaca, B. (2009). Exposure of children to sexual content on the internet in Croatia. *Child abuse & neglect*, 33 (12), 849 – 856.
14. Buljan Flander, G., Ćorić Špoljar, R. i Štimac, D. (2009). Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktori zlostavljanja djece u obitelji. *Suvremena psihologija*, 12 (1), 119 – 132.
15. Buljevac, M., Luketić, M. i Leutar, Z. (2016). Počinitelji seksualnog nasilja s intelektualnim teškoćama. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (2), 253 - 274.

16. Čorić, V., Buljan Flander, G. i Štimac, D. (2009). Seksualno zlostavljanje djece: dijagnostička obrada i čimbenici koji utječu na razotkrivanje. *Paediatrica Croatica*, 52 (4), 263 – 266.
17. Derenčinović, D. (2003). Dječja pornografija na internetu - o kažnjivosti posjedovanja i virtualnoj dječjoj pornografiji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 10 (1), 3 - 25.
18. Državni zavod za statistiku (2013). Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe, osude. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
19. Državni zavod za statistiku (2014). Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe, osude. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
20. Državni zavod za statistiku (2015). Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe, osude. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
21. Državni zavod za statistiku (2016). Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe, osude. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
22. Državni zavod za statistiku (2017). Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe, osude. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
23. Državni zavod za statistiku (2018). Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe, osude. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
24. Dulčić, A. (2001). Zlostavljana i zanemarena djeca – obiteljsko ozračje i društvena zaštita. *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, 3 (1-2), 13-20.
25. Gregurek, R. i Klain, E. (2000). PTSP – hrvatska iskustva. Zagreb: Medicinska naklada
26. Grozdanić, V. i Sršen, Z. (2012). Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje. *Riječki teološki časopis*, 38 (2), 313 - 334.
27. Herceg Pakšić, B. i Jakopović, E. (2005). Sakaćenje ženskih spolnih organa: pojavni oblici, medicinska obilježja i kaznenopravna regulacija. *Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku*, 31(2), 211 – 229.
28. Hrabar, D. (2002). Protokoli uz Konvenciju o pravima djeteta. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 52 (2), 319 – 348.
29. Interagency Working group on Sexual Exploitation of Children (IWGSEC, 2016). Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. ECPAT International. Preuzeto s: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Children/SR/TerminologyGuidelines_en.pdf (5.5.2018.)

30. Jackson S., Newall E., Backett-Milburn K. (2015). Children's narratives of sexual abuse. *Child and Family Social Work*, 20, 322-332.
31. Jakovac - Lozić, D. (1999). Spolno iskorištavanje djece kao oblik zlorabe roditeljskih dužnosti i prava i kao kazneno djelo. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 36 (55-56), 527-553.
32. Jaman, A. (2009). Nasilje među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Školski vjesnik : časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 58 (3), 301 – 313.
33. Karlović, A., Buljan Flander G. i Vranić A. (2001). Validacija Upitnika o zlostavljanju u djetinjstvu. *Suvremena psihologija*, 4 (1 – 2), 93 – 111.
34. Karlović, A., Gabelica, D. i Vranić, A. (2002). Incidencija zlostavljanosti u djetinjstvu na uzorku studenata zagrebačkih fakulteta. *Suvremena psihologija*, 5 (1), 53 - 69.
35. Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.
36. Kokot, I. (2015). Temeljne odrednice kriminalističkih postupanja u vezi sa sadržajem spolnog iskorištavanja djece na računalnom sustavu ili mreži u Republici Hrvatskoj. *Zagrebačka pravna revija*, 4 (2), 231 – 259.
37. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007). *Vijeće Europe*.
38. Kovčo, I. (2000). Zaštita seksualnoga integriteta djece i maloljetnika. *Dijete i društvo*, 2 (1), 9 – 22.
39. Luca-Mrđen, J. (2005). Adolescent seksualni nasilnik. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), 131 - 144.
40. Ljubin, T. i Bauer, K. (2003). Vjerodostojnost izjave djeteta o seksualnom zlostavljanju- CBCA procedura. *Policija i sigurnost*, 12 (4-6), 265 – 275.
41. Mujkić, A. (2007). Zanemareno i zlostavljano dijete - uloga liječnika. *Pedijatrija danas*, 3 (2), 209 – 218.
42. Mužinić, L. (2010). Seksualna delikvencija i tipologija počinitelja. Pedofilija – od dijagnostike do terapijskih smjernica. Mužinić, L. i Vukota, Lj. (ur.), *Tretman seksualnih delikvenata i zaštita zajednice: Vol.17 (str. 3-15)*. Zagreb, Medicinska naklada.
43. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
44. Miljenović, A. (2010). Značaj seksualnih tema u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), 27 - 48.

45. Miljević-Ridički, R. (1995). Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 4 (4-5), 539 - 549.
46. Modly, D. (2006). Nasilje nad djecom i zlostavljanje djece : (neka kriminalistička i kaznenopostupovna stajališta). Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, 2006.
47. Moreira, M., Gyarmathy, V. A. i Nilson, M. (2012). Drug-related research in Europe: recent developments and future perspectives. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
48. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014). *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine*. Zagreb.
49. Nikolaidis, G., Petroulako, K., Zarokosta, F., Tsirigoti, A., Hazizaj, A., Cenko, E., Brkić-Smigoć, J., Vajzović, E., Stancheva, V., Chinceva, S., Ajduković, M. Rajter, M., Raleva, M., Trpcevska, Lj., Roth, M., Antal, I., Ispanović, V., Hanak, N., Olmezoglu-Sofuoglu, Z., Umit-Bal, I., Bianchi, D., Meinck, F., Browne, K. (2018). Lifetime and past-year prevalence of children's exposure to violence in 9 Balkan countries: the BECAN study. *Child Adolesce Psychiatry Ment Health*, 12 (1), 1 - 15.
50. Odeljan, R. (2009). Način počinjenja seksualnih delikata na štetu djece. *Policija i sigurnost*, 18 (2), 155 - 165.
51. O'Leary P., Coohy C. i Easton S. (2010). The effect of severe child sexual abuse and disclosure on mental health during adulthood. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(3), 275-289.
52. Popović, S. (2018). Seksualno zlostavljanje djece u Hrvatskoj: sustavan pregled istraživanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (1), 5 – 37.
53. Pravobraniteljica za djecu (2017). *Izješće o radu pravobraniteljice*. Zagreb.
54. Pravobraniteljica za djecu (2018). *Izješće o radu pravobraniteljice*. Zagreb.
55. Ružić, N. (2011). Zaštita djece na internetu. *Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 9 (1), 155 – 169.
56. Sanderson, C. (2004). The seduction of children: empowering parents and teachers to protect children from child sexual abuse. London, New Yourk: Jessica Kingsley Publishers.
57. Sladović Franz, B. (2001). Spolno zlostavljanje djece. *Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta*, 3 (1-2), 83 – 101.
58. Sladović, B., (1999). Stavovi hrvatskih stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 8 (5-6), 843 – 862.

59. Sladović Franz, B. (2002). Početni intervju s djetetom u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje. *Ljetopis socijalnog rada*, 9 (2), 283 - 294.
60. Sladović Franz, B. (1998). Znanje, iskustvo i potrebe stručnjaka u radu sa spolno zlostavljanom djecom. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 5 (1), 27 – 39.
61. Sladović, B. i Družić, O. (2000). Obilježja seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj (1990-1998). *Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta*, 2 (2), 163 – 173.
62. Stašević, I. i Ropac, D. (2005). Učestalost i rasprostranjenost seksualnoga zlostavljanja djece u Hrvatskoj od 1993. do 2002. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 14 (6), 1129 - 2002.
63. Stašević, I., Ropac, D. i Cvjetko, B. (2005). Seksualno zlostavljanje djece u Republici Hrvatskoj - analiza kaznenopravnih pokazatelja u razdoblju 1998.-2003. *Policija i sigurnost*, 14 (1-6), 1 – 13.
64. Sunko, E. i Židić, L. (2007). Učiteljska procjena o učestalosti obiteljskog zlostavljanja i zanemarivanja djece u nižim razredima osnovne škole. *Školski vjesnik : časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 56 (1- 2), 151 – 164.
65. Šincek, D. (2010). Sexting: slanje i prosljeđivanje seksualno eksplicitnih fotografija i poruka. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56 (23), 130 - 140.
66. Škrtić, D. (2013). Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 34 (2), 1139 - 1170.
67. Štimac, D., Profaca, D. i Buljan Flander, G. (2015). Dobne razlike u nekim obiteljskim i psihosocijalnim karakteristikama seksualno zlostavljane djece. *Socijalna psihijatrija*, 43 (1), 26 – 35.
68. Vejmelka, L., Brkić, G. i Radat, K. (2017). Dječja pornografija na internetu – obilježja osuđenih počinitelja. *Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku*, 33 (2), 77 – 100.
69. Velki, T., Bačmaga, I. i Juka, I. (2016). Vršnjačko zlostavljanje u osječkim školama i mjere prevencije. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62 (2), 27 - 46.
70. Zakon o ravnopravnosti spolova. *Narodne novine*, 82/08, 69/17.
71. Zakon o sudovima za mladež. *Narodne novine*, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15.
72. Zloković, J. i Dečman Dobrnjič, O. (2008). Djeca u opasnosti! odgovornost obitelji, škole i društva. Zagreb: Hrvatski pedagoško- književni zbor.

73. Zorić, J. (2004). Forenzični (postupni) intervju (metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (1), 119 – 142.
74. Zorić, J. i Mikuš, Lj. (2007). Procjena sposobnosti za svjedočenje i ocjena vjerodostojnosti iskaza svjedoka u postupcima za kaznena djela na štetu maloljetnika. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 14 (1), 41 – 76.
75. WHO (2002). World report on violence and health. Geneva: World Health Organization.
http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf?ua=1 pristupljeno 5.5.2018.

6. PRILOZI

Prilog 1 Popis analiziranih radova

Ajduković, D. i Ajduković, M. (2010). Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. <i>Medicina Fluminensis : Medicina Fluminensis</i> , 46 (3), 292 – 299.
Ajduković, D., Low, A. i Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. <i>Ljetopis socijalnog rada</i> , 18 (3), 527 - 553.
Ajduković, M. i Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. <i>Medicus</i> , 18 (2), 217 - 225.
Ajduković, M., Sladović Franz, B. i Buško, V. (1999). Struktura stavova stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. <i>Revija za rehabilitacijska istraživanja</i> , 35 (2), 173 – 187.
Buljan Flander, G. (2001). Kako podučiti djecu da se zaštite od seksualnog zlostavljanja?. <i>Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta</i> , 3 (1-2), 179 – 182.
Buljan Flander, G. (2001). Kako razgovarati sa seksualno zlostavljanim djetetom?. <i>Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta</i> , 3 (1-2), 215 – 221.
Buljan Flander, G., Ćosić, I. i Profaca, B. (2009). Exposure of children to sexual content on the internet in Croatia. <i>Child abuse & neglect</i> , 33 (12), 849 – 856.
Buljan Flander, G., Ćorić Špoljar, R. i Štimac, D. (2009). Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktori zlostavljanja djece u obitelji. <i>Suvremena psihologija</i> , 12 (1), 119 – 132.
Buljevac, M., Luketić, M. i Leutar, Z. (2016). Počinitelji seksualnog nasilja s intelektualnim teškoćama. <i>Ljetopis socijalnog rada</i> , 23 (2), 253 - 274.
Čorić, V., Buljan Flander, G. i Štimac, D. (2009). Seksualno zlostavljanje djece: dijagnostička obrada i čimbenici koji utječu na razotkrivanje. <i>Paediatrica Croatica</i> , 52 (4), 263 – 266.
Derenčinović, D. (2003). Dječja pornografija na internetu - o kažnjivosti posjedovanja i virtualnoj dječjoj pornografiji. <i>Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu</i> , 10 (1), 3 - 25.
Esmeralda, S. i Židić, L. (2007). Učiteljska procjena o učestalosti obiteljskog zlostavljanja i zanemarivanja djece u nižim razredima osnovne škole. <i>Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu</i> , 56 (1- 2), 151 – 164.
Grozdanović, V. i Sršen, Z. (2012). Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje. <i>Riječki teološki časopis</i> , 38 (2), 313 - 334.
Herceg Pakšić, B. i Jakopović, E. (2005). Sakaćenje ženskih spolnih organa: pojavni oblici,

medicinska obilježja i kaznenopravna regulacija. *Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku*, 31(2), 211 – 229.

Hrabar, D. (2002). Protokoli uz Konvenciju o pravima djeteta. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 52 (2), 319 – 348.

Jaman, A. (2009). Nasilje među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Školski vjesnik : časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 58 (3), 301 – 313.

Karlović, A., Gabelica, D. i Vranić, A. (2002). Incidencija zlostavljanosti u djetinjstvu na uzorku studenata zagrebačkih fakulteta. *Suvremena psihologija*, 5 (1), 53 - 69.

Kokot, I. (2015). Temeljne odrednice kriminalističkih postupanja u vezi sa sadržajem spolnog iskorištavanja djece na računalnom sustavu ili mreži u Republici Hrvatskoj. *Zagrebačka pravna revija*, 4 (2), 231 – 259.

Kovčo, I. (2000). Zaštita seksualnoga integriteta djece i maloljetnika. *Dijete i društvo*, 2 (1), 9 – 22.

Lozić – Jakovac, D. (1999). Spolno iskorištavanje djece kao oblik zlorabe roditeljskih dužnosti i prava i kao kazneno djelo. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 36 (55-56), 527-553.

Luca-Mrđen, J. (2005). Adolescent seksualni nasilnik. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), 131 - 144.

Ljubin, T. i Bauer, K. (2003). Vjerodostojnost izjave djeteta o seksualnom zlostavljanju-CBCA procedura. *Policija i sigurnost*, 12 (4/6), 265 – 275.

Mujkić, A. (2007). ZANEMARENO I ZLOSTAVLJANO DIJETE - ULOGA LIJEČNIKA. *Pedijatrija danas*, 3 (2), 209 – 218.

Miljenović, A. (2010). Značaj seksualnih tema u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), 27 - 48.

Miljević-Ridički, R. (1995). Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 4 (4-5), 539 - 549.

Odeljan, R. (2009). Način počinjenja seksualnih delikata na štetu djece. *Policija i sigurnost*, 18 (2), 155 - 165.

Ružić, N. (2011). Zaštita djece na internetu. *Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 9 (1), 155 – 169).

Sladović Franz, B. (2001). Spolno zlostavljanje djece. <i>Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta</i> , 3 (1-2), 83 – 101.
Sladović, B., (1999). Stavovi hrvatskih stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. <i>Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja</i> , 8 (5-6), 843 – 862.
Sladović Franz, B. (2002). Početni intervju s djetetom u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje. <i>Ljetopis socijalnog rada</i> , 9 (2), 283 - 294.
Sladović Franz, B. (1998). Znanje, iskustvo i potrebe stručnjaka u radu sa spolno zlostavljanom djecom. <i>Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada</i> , 5 (1). 27 – 39.
Sladović, B. i Družić, O. (2000). Obilježja seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj(1990-1998). <i>Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta</i> , 2 (2), 163 – 173.
Stašević, I. i Ropac, D. (2005). Učestalost i rasprostranjenost seksualnoga zlostavljanja djece u hrvatskoj od 1993. do 2002. <i>Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja</i> , 14 (6), 1129 - 2002.
Stašević, I., Ropac, D. i Cvjetko, B. (2005). Seksualno zlostavljanje djece u Republici Hrvatskoj - analiza kaznenopravnih pokazatelja u razdoblju 1998.-2003. <i>Policija i sigurnost</i> , 14 (1-6), 1 – 13.
Šincek, D. (2010). Sexting: slanje i prosljeđivanje seksualno eksplicitnih fotografija i poruka. <i>Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja</i> , 56 (23), 130 - 140.
Škrtić, D. (2013). Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije. <i>Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci</i> , 34 (2), 1139 - 1170.
Štimac, D., Profaca, D. i Buljan Flander, G. (2015). Dobne razlike u nekim obiteljskim i psihosocijalnim karakteristikama seksualno zlostavljane djece. <i>Socijalna psihijatrija</i> , 43 (1), 0 – 35.
Vanda, B. (2016). Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima. <i>Pravni život</i> , 76 (9), 267 – 288.
Vejmelka, L., Brkić, G. i Radat, K. (2017). Dječja pornografija na internetu – obilježja osuđenih počinitelja. <i>Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku</i> , 33 (2), 77 – 100.
Velki, T., Bačmaga, I. i Juka, I. (2016). Vršnjačko zlostavljanje u osječkim školama i mjere prevencije. <i>Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja</i> , 62 (2), 27 - 46.
Vesela Bilić, V. (2011). Susret učitelja likovne kulture sa zlostavljanom djecom. <i>Croatian Journal of Education : Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje</i> , 13 (4), 87 – 121.

Zorić, J. (2004). Forenzični (postupni) intervju (metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (1), 119 – 142.

Zorić, J. i Mikuš, Lj. (2007). Procjena sposobnosti za svjedočenje i ocjena vjerodostojnosti iskaza svjedoka u postupcima za kaznena djela na štetu maloljetnika. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 14 (1), 41 – 76.

Prilog 2 Autori radova

Ajduković Dean (2)	Ajduković Marina (3)	Bačmaga Ines(1)	Bauer Ksenija (1)
Buljevac Marko (1)	Buško Vesna (1)	Cvjetko Božica (1)	Čorić Vesna (1)
Čorić Špoljar Renata (1)	Čosić Ivana (1)	Derenčinović Davor (1)	Družić Olja (1)
Gabelica Dina (1)	Grozdanić Velinka (1)	Herceg Pakšić Barbara (1)	Hrabar Dubravka (1)
Jakopović Eugen (1)	Jakovac-Lozić Dijana (1)	Jaman Anita (1)	Juka Ivana (1)
Karlović Ana (2)	Kokot Ivica (1)	Kovčo Irma (1)	Leutar Zdravka (1)
Löw Ajana (1)	Luca-Mrđen Jadranka (1)	Luketić Marija (1)	Ljubin Tajana (1)
Mikuš Ljiljana (1)	Miljenović Ana (1)	Miljević-Riđički Renata (1)	Mujkić Aida (1)
Odeljan Renata (1)	Profaca Bruna (2)	Radat Katarina (1)	Ropac Darko (2)
Ručević Silvija (1)	Ružić Nataša (1)	Sladović Franz Branka (6)	Sršen Zoran (1)
Stašević Ina (2)	Sunko Esmeralda (1)	Sušac Nika (1)	Šincek Daniela (1)
Škrtić Dražen (1)	Štimac Domagoj (13)	Vejmelka Lucija (1)	Velki Tena (1)
Vesela Bilić Vesna (1)	Vranić Andrea (2)	Zorić Jadranka (2)	Židić Lidija (1)

Prilog 3 Matične ustanove autora

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (8)	Pravni fakultet u Splitu (1)
Dom za djecu "Maestral", Split (1)	Društvo za socijalnu podršku, Zagreb (1)
Državno odvjetništvo RH, Zagreb (1)	Faculty of Teacher Education, University of Zagreb (1)
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek (3)	Filozofski fakultet – Split (2)
Filozofski fakultet Sveučilišta "J. J. Strossmayer" u Osijeku (1)	Filozofski fakultet, Zagreb (3)
Filozofski fakultet, Zagrebu (1)	Klinika za dječje bolesti (2)
Klinika za dječje bolesti, Psihotrauma centar, Zagreb (4)	Medicinski fakultet, Sveučilište u Splitu (1)
Medicinski fakultet, Sveučilište u Splitu (1)	Ministarstvo pravosuđa Zagreb (1)
Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH (1)	Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (1)
Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu (2)	Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (9)
Pravni fakultet studijski centar socijalnog rada (1)	Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera (1)
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci (1)	Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (1)
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (2)	Sveučilište u Zagrebu - Medicinski fakultet (1)
Pravni fakultet u Zagrebu (1)	Visoka policijska škola u Zagrebu (2)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet (1)	Veleučilište u Karlovcu (1)
Županijski sud u Rijeci (1)	

Prilog 4 Ključne riječi znanstvenih radova

adolescent seksualni nasilnik (1)	analiza dokumentacije (1)	children (1)	crtež zlostavljanog djeteta (1)
cyber-kriminal (1)	čestina partnerskog nasilja (1)	čimbenici rizika od nasilja (1)	delikvencija (1)
deskriptori: SPOLNO ZLOSTAVLJANJE DJECE – dijagnostika, psihologija (1)	dijete (1)	djeca (3)	dječja pornografija (1)
dječja pornografija na internetu (1)	dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (1)	elektroničko zlostavljanje (1)	grooming (1)
incidencija (1)	informacijsko komunikacijska tehnologija (1)	Internet (2)	kazneni postupak (1)

kazneno djelo (1)	kazneno pravo (1)	kaznenopravna regulacija (1)	Konvencija o pravima djeteta (1)
latentna seksualna pitanja (1)	maloljetnik (1)	mamljenje (1)	manifestna seksualna pitanja (1)
medicinske posljedice genitalnog sakaćenja (1)	mladi (1)	nasilnik (2)	nasilje u adolescentnim vezama (1)
nasilje u vezi (1)	nasilje među djecom u domovima (1)	nasilje među djecom u školama (1)	neposredne posljedice (1)
novaćenje (1)	obilježja ličnosti počinitelja i specifičnosti počinjenog nasilja (1)	obiteljsko nasilje (1)	osječke škole (1)
osposobljavanje (1)	osuđeni odrasli počinitelji (1)	partnersko nasilje (1)	partnersko nasilje adolescenata (1)
početni intervju (1)	počinitelji seksualnog nasilja s	područja istrage (1)	

	intelektualnim teškoćama (1)		pornografija (1)
prava djeteta (1)	predviđanje partnerskog nasilja (1)	prepoznavanje (1)	prevencija (1)
prevencija i intervencija (1)	prevencija nasilja (1)	prodaja djece (1)	prostitucija (2)
Protokol (1)	psihosocijalno funkcioniranje (1)	računalni sustav ili mreža (1)	razmjena seksualnog sadržaja (1)
razotkrivanje (1)	roditeljska prava i dužnosti (1)	sakaćenje ženskih spolnih organa (1)	seksualna eksploatacija (1)
seksualni delikti (2)	seksualno nasilje (1)	seksualno rizično ponašanje (1)	seksualno zlostavljanje djece (1)
seksualnost (1)	seksualnost osoba s intelektualnim teškoćama (1)	seksualno zlostavljanje (1)	sexual content (1)

sexting (1)	silovanje (1)	smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja (1)	socijalna i emocionalna usamljenost (1)
socijalni rad (1)	spolno iskorištavanje djece (2)	spolno zlostavljanje djece (1)	spolno zlostavljanje djeteta (1)
stavovi (1)	stručnjaci (1)	školska djeca (1)	tradicionalno zlostavljanje (1)
tretmani i recidivizam (1)	trgovanje ljudima (1)	učitelj (1)	uloga liječnika (1)
uloga zdravstvenih djelatnika (1)	upitnik o zlostavljanju (1)	vršnjačko zlostavljanje (1)	zakonska regulativa (1)
zanemarivanje (2)	zlostavljanje (4)	zlostavljanje i zanemarivanje djece (1)	zlostavljanje u obitelji (1)
zlostavljanje u školi (1)	žrtva (1)		